

Zeven visies op groene
DENKEND AAN
en eerlijke economieën
DUURZAAMHEID
vanuit het Zuiden

Zeven visies op groene
DENKEND AAN
en eerlijke economieën
DUURZAAMHEID
vanuit het Zuiden

Inhoud

Op zoek naar het goede leven
pagina 8

Hans van de Veen
Han van de Wiel

Denkend aan duurzaamheid
pagina 6

BOTH
ENDS

CORDAID

"Eigen tomaten smaken echt zoeter"
pagina 64

ZENAIDA
DELICA
WILLISON

CHEE
YOKE
LING

Het wonder van blauwe luchten
pagina 48

De heiligheid van het leven ervaren
pagina 32

Jonge werklozen hervinden hun trots als stadsboer
pagina 24

EMAD
ADLY

Het goede leven
pagina 56

EDUARDO
GUDYNAS

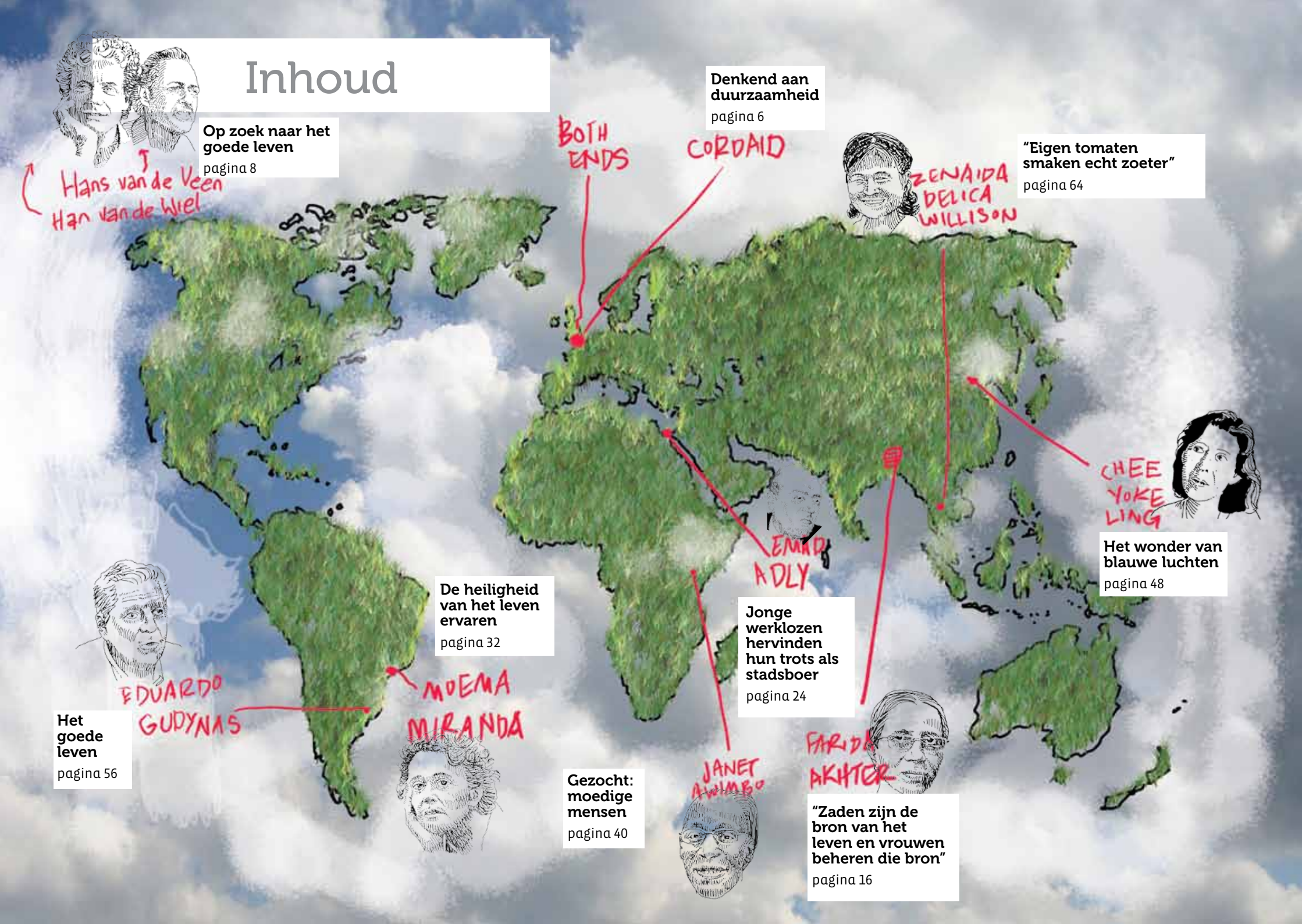
MOEMA
MIRANDA

Gezocht: moedige mensen
pagina 40

JANET
AWABO

FARUK
AKHTER

"Zaden zijn de bron van het leven en vrouwen beheren die bron"
pagina 16



Denkend aan duurzaamheid

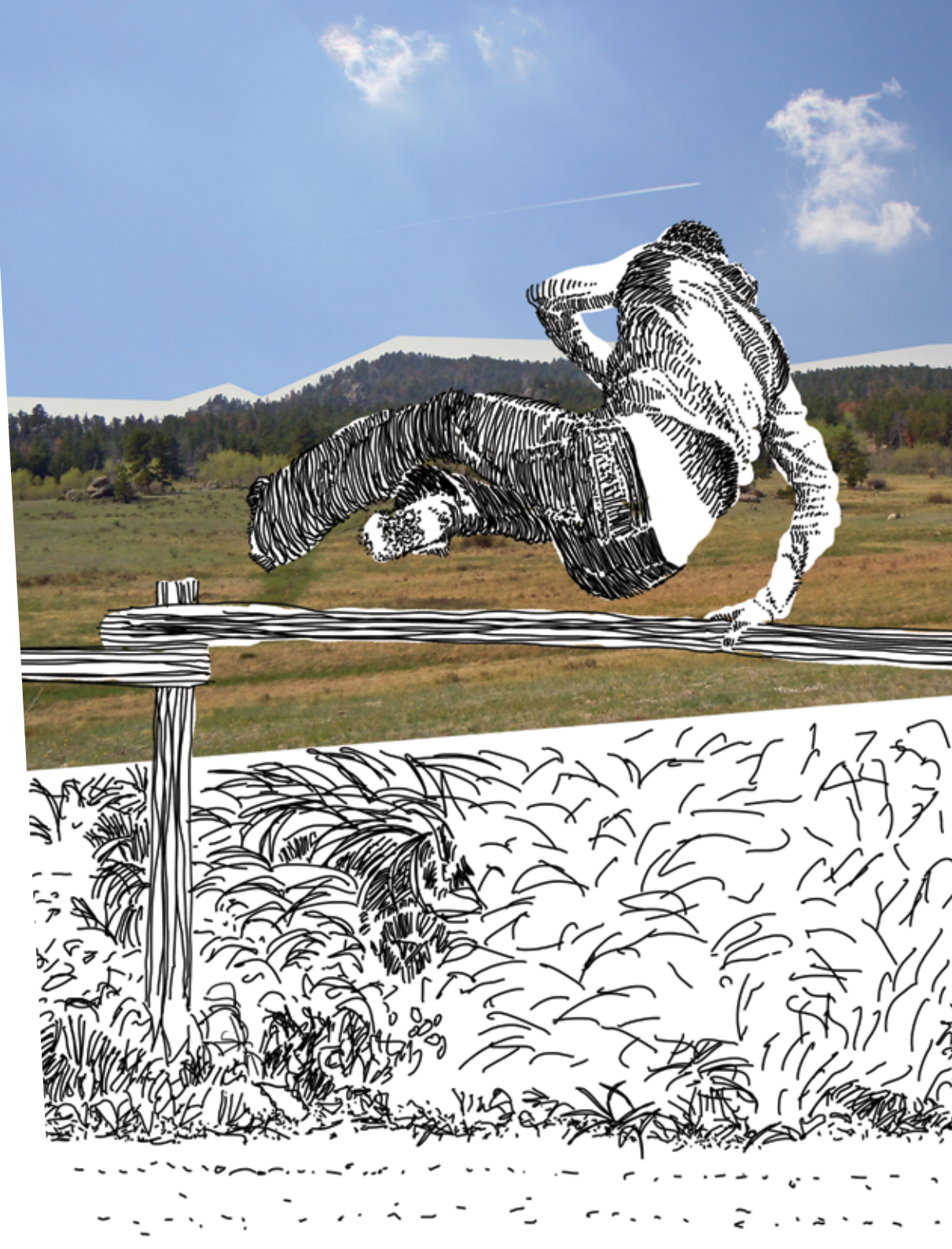
Zeven visies op groene en eerlijke economieën vanuit het Zuiden

Geconfronteerd met een opeenstapeling van crisissen zijn regeringsleiders, academici en CEO's een mondiale zoektocht naar een groene en inclusieve economie begonnen. Weten dat ons huidig model van economische groei het probleem is, is niet de oplossing. Een finale oplossing, de blauwdruk van de toekomst, is er niet. Daarom moet er ruim baan komen voor visionairs, zieners en zoekers. We hebben een zetje in de rug nodig om aan onze aangeleerde manieren van denken en handelen te ontsnappen. En dat zetje komt uit onverwachte hoeken.

Als we naar ons dagelijks leven kijken, worden we geprikkeld door mensen die vernieuwende ideeën in de praktijk brengen. Ideeën die visies combineren met een realistische inschatting van de mogelijkheden hier en nu. Ideeën die ervaringen en kennis combineren en die spetteren van energie. Dankzij deze ideeën durven we zelf te dromen hoe we ons leven, tijd en werk beter kunnen indelen. Ze verleiden ons om naar manieren te zoeken waarop wij zelf de wereld een beetje mooier kunnen maken. Cordaid en Both ENDS werken met

mensen die hun ideeën voor een groene economie tot leven weten te brengen. We hebben de visies en inzichten van 7 van deze visionairs uit ontwikkelingslanden gebundeld. Allemaal spreken ze over de manier waarop ze hun dromen omzetten in concrete, lokale initiatieven. Het zijn initiatieven waarbij naast financiële waarden ook natuurwaarden en menselijke bestaanswaarden centraal staan. Ze laten allen zien dat een groene en eerlijke economie mogelijk is. Met deze bundeling van verrassende visies uit onverwachte hoek willen we een zetje geven aan al die mensen die zich willen laten inspireren in de zoektocht naar een duurzame wereld. We nodigen iedereen uit die verder wil denken en werken met deze en andere vernieuwende initiatieven van zuidelijke visionairs, om contact met ons op te nemen.

René Grotenhuis (Cordaid) en Daniëlle Hirsch (Both ENDS)





Op zoek naar het goede leven

Beelden zijn de motor achter veranderingen. Misschien beschikken we momenteel wel over te weinig beelden, en wil het daarom maar niet opschieten met een meer duurzame en rechtvaardige wereld. Aansprekende ideeën zijn er genoeg maar het schort aan visies, dromen die ons in beweging brengen. Of is onze blik te eng, ons blikveld te beperkt: hoe staat het met de beelden van mensen uit andere delen van de wereld, plekken waar wij wel onze grondstoffen en producten vandaan halen maar nauwelijks inspiratie? Hebben denkers en doeners van elders visies die ons kunnen helpen outside the box te denken, die kunnen prikkelen en stimuleren?



Hans van de Veen en Han van de Wiel

foto vln, rij voor rij Doug Wheller; Howard Lake; LamaZone; Step It Up 2007; Dave Sag; 6201135231_97a3ae6ed8_o; SEDACMaps; Oxfam International; Bread for the World; Rob Friesel; Oxfam International; Oxfam International; Fibonacci Blue

Dromen, visioenen van een andere, betere samenleving, vormen van oudsher een bron van inspiratie.

“I have a dream”, sprak dominee Martin Luther King in de jaren zestig van de vorige eeuw, en haalde er de geschiedenisboeken mee. Zijn droom van een Amerika vrij van racisme en met gelijke kansen voor iedereen werd het symbool van een van de grootste emancipatiebewegingen ooit.

Dromen, visioenen van een andere, betere samenleving, vormen van oudsher een bron van inspiratie. Visionairs brachten massa's in beweging.

Van Jezus van Nazareth tot Karl Marx, Mahatma Gandhi en Nelson Mandela: ze wisten mensen

te inspireren en te motiveren om in actie te komen. Dat deden ze door een lonkend perspectief te schetsen; alle inspanningen zijn zeer de moeite waard, zo luidde de boodschap, want het koninkrijk Gods, dan wel de klasloze, geweldloze en/of rechtvaardige samenleving is nabij. Dromen wij nog altijd dit soort dromen? Zijn er nog visionairs die ons inspireren? Het antwoord daarop is niet eenduidig. Nog altijd duiken er regelmatig mensen met een visie op, met aansprekende ideeën die

blijken te inspireren. Denk aan de bedenkers van het Cradle2Cradle principe, de droom van een wereld zonder afval en met volmaakte kringlopen. Daarvóór boden nieuwe concepten als duurzame ontwikkeling, maatschappelijk verantwoord ondernemen en, meer recent, de Groene Economie, inspiratie.

Aan de andere kant moet je constateren dat deze visies er niet echt in slagen mensenmassa's te mobiliseren. Zeker niet bij ons in het Westen. We zijn sceptisch geworden, cynisch zelfs. Te vaak kwamen goedgelovige types in het verleden bedrogen uit, door aan te lopen achter zelfbenoemde leiders die het paradijs beloofden. Daar trappen we niet meer in. En in de maakbare samenleving geloven we ook al niet meer. De gedachte dat een groep gemotiveerde mensen werkelijke veranderingen tot stand kan brengen is net iets te vaak als naïef of luchtjeterij weggezet. Daarom spreken we liever niet meer van visies (laat staan van dromen), maar gaan we uit van scenario's; we plannen het best haalbare resultaat.

Daar komt nog iets bij: concepten als Cradle2Cradle of de Green Economy zijn westerse visies, geformuleerd en gedomineerd door denkers uit de VS en Europa, op basis van een veelal Anglo-

Amerikaanse, kapitalistisch gekleurde visie. Waar zijn de analyses, ervaringen en dromen van niet-westerse denkers en doeners? Terwijl steeds meer producten uit Azië, Afrika en Latijns-Amerika onze kant op komen, bereiken ideeën en visies uit die continenten ons nog maar nauwelijks. Staan we er niet voor open? Doen ze daar te weinig moeite ons te bereiken? Hoe dan ook, door verstoken te blijven van de visies van elders ontzeggen we onszelf de kans om *outside the box* te denken en nieuwe ideeën op te doen door prikkels uit een minder bekende hoek. Dat kan anders. Daarom zochten we, twee Nederlandse journalisten, daartoe aangezet door Both ENDS en Cordaid, op die andere continenten naar inspirerende alternatieven. Op de volgende pagina's staan interviews met vooraanstaande denkers, doeners en analytici uit het Zuiden. Laat onmiddellijk duidelijk zijn dat iedere pretentie van representativiteit daarbij ontbreekt. Om tot een keuze uit de vele beschikbare mogelijkheden te komen hebben we ons gebaseerd op een lijstje met namen, opgesteld door de twee Nederlandse ngo's. Het zijn *hún* contacten, *hún* zuidelijke collega's. Het zijn mensen die de praktijk én het internationale vergadercircuit kennen. Zij komen elkaar regelmatig op podia overal in

de wereld tegen. Ze zijn actief in de aanloop naar de Rio+20 conferentie, zijn lid van een of meer voorbereidende werkgroepen. Een enkele als de Maleisische Chee Yoke Ling was er twintig jaar geleden al bij; op de eerste Earth Summit was zij een van de opvallendste woordvoerders van de 'derde wereld' – zoals het toen nog heette. Stuk voor stuk hebben ze forse kritiek op de wijze waarop het vrijemarktdenken en de globalisering uitpakken op hun eigen samenleving, en de wereld als geheel. Die kritiek is niet nieuw. Maar hoe ziet hun gedroomde samenleving eruit? Als zij het voor het zeggen zouden hebben, hoe anders zou het dan zijn? Dat is de vraag die wij hen voorlegden.

Durven te dromen

Op YouTube staat een aardig filmpje van de Donella Meadows Leadership Fellows (<http://bit.ly/uDyc8w>), onder de titel *Vision 2050*. Cursisten wordt gevraagd vooruit te kijken naar het jaar 2050 en – nog veel moeilijker! – zich voor te stellen dat het dan goed gaat met de wereld. “*Now close your eyes*”, luidt de opdracht, gevolgd door de vraag: “*What do you see?*” Er komen



antwoorden als: Ik zie zonnepanelen op ieder dak. Ik zie mensen die elkaars naam kennen. Ouderen die verhalen vertellen waar weer naar geluisterd wordt. Ik zie windmolens en minikrachtcentrales in rivieren zodat kinderen 's avonds licht hebben om bij te studeren. De boodschap van het filmpje: "You can't make it happen if you can't even imagine it!" Dat mag waar zijn, maar toch valt durven te dromen nog helemaal niet mee. Wie heeft er een pasklaar antwoord op de vraag hoe zijn of haar gedroomde samenleving eruit ziet? Is dat niet een beetje kinderachtig, dromen van een betere wereld? Misschien is het ook wel wat onbescheiden, te pretenderen dat jij weet waar het heen moet. Of, an-

Wie durft er te dromen van een meer perfecte en rechtvaardige wereld?

dere mogelijkheid, is het niet wat banaal om *grand designs*, grootse maatschappijvisies te vertalen in al te concrete beelden? Vanuit welk motief dan ook, verschillende benaderde interviewkandidaten schrokken van onze vraag om hun dromen met ons te delen. Of vonden het een ongepaste vraag. "Sorry hoor, maar ik ben geen goeroe", zei



bijvoorbeeld Janaki Lenin, kritisch natuurbeschermer, columnist en filmmaakster in India. "De uitdaging is een duurzame levensstijl te creëren die zo aantrekkelijk is dat iedereen op die manier wil leven. Vervolgens moet je nadenken over hoe dat voor iedereen te realiseren is. Maar dat is een dynamisch proces, met onzekere uitkomsten. Dus daar ga ik niet over speculeren." Ook anderen sloegen de uitnodiging beleefd af. Opmerkelijk was nog een andere genoemde, meer strategische motivering. Wie zich dag en nacht verzet tegen grote ontwikkelingen als ongecontroleerde globalisering of ongebreideld winstdenken, voelt zich vaak een roepende in de woestijn. Men weet wat er mis is, en heeft een perspectief voor

ogen welke kant het op moet. Maar in een interview onbelemmerd dromen van een andere samenleving kan ook gevaarlijk zijn. Voor je weet wordt je door je tegenstanders weggezet als een naïeve fantase. Gelukkig waren er nog voldoende anderen die wel op de uitdaging wilden ingaan. Hoe die luidde? Met als vertrekpunt de slogan voor de

Rio+20-conferentie – *The future we want* – was onze vraag: *Which future?* Wie durft er te dromen van een meer perfecte en rechtvaardige wereld? En, voor alle duidelijkheid, dat is dus niet de wereld waarvan je denkt dat die misschien wel haalbaar is. Niet de wereld die je bereid bent te accepteren als onderhandelingsresultaat, maar de wereld die je *echt* zou willen. Uiteraard is dat een duurzame wereld, een waarin de planeet niet op een onvermijdelijke instorting van ecosystemen afstevent. De bestanddelen van zo'n duurzame wereld zijn wel zo'n beetje bekend: slechts hernieuwbare grondstoffen gebruiken, afvalstromen uitbannen, honger en schrijnende armoede aanpakken en werken aan echte democratie, met gelijke kansen voor iedereen. Mooi, maar naar dergelijke analyses waren we niet op zoek. Wel naar aansprekende beelden hoe een gedroomde samenleving er voor de geïnterviewde uitziet. Wat verandert er voor hem/haar, voor zijn of haar kinderen en/of kleinkinderen? Wat komt als eerste in je op, als je denkt aan zo'n meer perfecte en rechtvaardige wereld? Stel dat je het als burgemeester, gouverneur of misschien wel verlicht dictator voor het zeggen zou hebben, welke plannen voer je dan onmiddellijk uit? Met dit soort vragen probeerden we in de interviews onze vraag te concretiseren.



Blaauwe luchten

Het leverde een veelheid aan beelden op. Eindelijk weer blauwe luchten in Beijing: daar droomt de Maleisische Chee Yoke Ling van. Zij woont sinds enige jaren in de Chinese hoofdstad en is nog altijd niet gewend aan de permanente smog. Emad Adly uit Egypte droomt dat wie in de toekomst per vliegtuig de hoofdstad Cairo nadert, vanuit de lucht een zee van groene daken ziet opdoemen. Tienduizenden werkloze jongeren hebben zich in zijn droom omgeschoold tot stadsboer; zij leasen de platte daken in de metropool en voorzien de stad dagelijks van groenten en fruit. De Bengaalse Farida Akhter droomt ook van groenten, en granen: zij ziet veel vergeten soorten terugkeren op het bord van haar landgenoten, en hoopt dat wij in Europa ook ontdekken hoe lekker de groenten, rijst en linzen uit Bangladesh zijn. Janet Awimbo uit Kenia ziet mogelijkheden voor polderen op z'n Afrikaans – maar is daarvoor wel op zoek naar moedige burgers.

Eduardo Gudynas uit Uruguay droomt van onbetaalbare digitale horloges, symbool van de alsmaar groeiende consumptieverlangens van de mondiale middenklasse waar de planeet onmogelijk aan kan voldoen. Wat verderop op het continent wenst de Braziliaanse Moema Miranda een eigen lapje grond voor iedere boerenfamilie. Dat zal volgens haar het hele land goed doen. Terwijl de Filipijnse Zenaida Delica Willison voorziet dat we allemaal net zo oud kunnen worden als haar vorig jaar overleden vader (103), als we maar bereid zijn over te stappen op een gezonde levensstijl. Daarmee zijn we gelijk aanbeland bij de opvallende constante achter de verschillende droomverhalen. Er is – in ieder geval bij de door ons geïnterviewde zuiderlingen – een wijdverbreide behoefte aan een terugkeer naar de menselijke maat. De een na de ander pleit voor een afslanking van te groot gegroeide steden, gekoppeld aan een revitalisering van het leeggelopen platteland. Met misschien als uitzondering de Egyptenaar Adly, maar die heeft dan ook drastische plannen voor de steden zelf. De anderen willen een verschuiving van de huidige steun voor grootschalige landbouw naar steun voor de miljoenen kleine boeren. Dat betekent in hun visie tevens een keuze voor traditi-

onele kennis, respect voor de natuur en ecologisch verantwoorde landbouwmethodes. En het is een keuze tégen grootschaligheid, *monocrops*, het onbelemmerde gebruik van pesticiden en genetisch gemodificeerde zaden. “Grootschalige landbouw heeft ons opgezadeld met een klimaatcrisis, een watercrisis en een bijencrisis”, stelt Farida Akhter. Ze wijst er ook op dat die productiewijze bovendien heel slecht uitpakt voor de positie van vrouwen. Zijn dit de dromen van een handvol *greenies*, herrezen hippies die alle vooruitgang afwijzen en de realiteit van een wereldbevolking van straks 9 miljard mensen ontkennen? Geen sprake van, benadrukken ze stuk voor stuk. Traditionele waarden en de nieuwste technologieën gaan prima samen, stelt de moslim Emad Adly. Wordt in de Koran niet gehamerd op de noodzaak kwetsbare natuurlijke hulpbronnen als grond en water te ontzien? En stelt diezelfde Koran niet dat het de plicht is van iedere moslim zoveel mogelijk nieuwe kennis tot zich te nemen, ook als die uit niet-moslimlanden komt? In Zuid-Amerika beleeft de traditionele indiaanse visie op de relatie mens en natuur een wederopstanding. Het begrip *buen vivir* – te vertalen



als het goede, maar sobere leven – is inmiddels zelfs opgenomen in de grondwetten van Ecuador en Bolivia. “Ook als we overstappen op *buen vivir* hebben we echt nog wel goede computers en andere apparatuur nodig”, lacht Eduardo Gudynas. Technologie blijft hard nodig. Juist om ervoor te zorgen dat producten veel langer meegaan dan nu, en weer gerepareerd kunnen worden.

De Keniaanse Awimbo pleit voor herleving van de typisch Afrikaanse vorm van besluiten bij consensus nemen, maar dat moet wel een palaver in een nieuw jasje zijn. Jongeren en vrouwen nemen hun plaats aan de onderhandelings-tafel in (of onder de grote, schaduwrijke baobab). “We willen niet langer dat een groep oude mannen de beslissingen neemt”, zegt zij. En als Farida Akhter met de boeren in Bangladesh werkt aan de herwaardering van traditionele landmethoden en -producten, koppelt ze dat altijd aan de doorbreking van verstarde sociale structuren, zoals man-vrouwverhoudingen en het kastenonderscheid. Geen probleem, zegt ze, zolang het maar respectvol gebeurt. “Rekening houden met ieders gevoelens, terwijl je toch het systeem verandert.” De dromen overspannen wereld-

zeeën. De Bengaalse Akhter is het roerend eens met de Uruguayaan Gudynas dat mensen ook zonder luxe gelukkig kunnen zijn. Uiteindelijk wil iedereen een goed leven. “Dat zeggen boeren ook steeds tegen ons. Gelukkig zijn, dat is wat ze willen. Ze hoeven geen grote auto of heel veel geld op de bank. Veilig en goed voedsel, gezondheid voor henzelf en hun kinderen, de natuur in balans. Dat is wat gewone mensen willen.” De Malesisische Chee Yoke Ling zag in de afgelopen twee decennia veel vervliegen van het optimisme en de hoop die de Earth Summit in 1992 kenmerkten. Maar nu, in de aanloop naar Rio+20 ziet ze weer hoopvolle ontwikkelingen. “Ik droom nog altijd van sociale gelijkheid, rechtvaardigheid, harmonie met de natuur en een levensstijl die daarbij aansluit. Dat steeds meer jonge mensen zich nu inzetten voor duurzaamheid en voor een andere manier van leven inspireert me enorm.”

Amersfoort, april 2012
Hans van de Veen en
Han van de Wiel



“Zaden zijn de bron van het leven en vrouwen beheren die bron”

“Steeds meer mensen, vooral degenen die wonen en werken in grote gebouwen, denken dat zij de natuur de baas zijn.” Typisch een mannenidee, smaalt Farida Akhter. Volgens de strijdster voor vrouwenrechten uit Bangladesh staan vrouwen van oudsher dicht bij de bron van het leven. Zij vormen ook de spil van de kleinschalige landbouw. Grootschalige agribusiness daarentegen zet vrouwen buitenspel, én bedreigt de natuur. “Ecologische landbouw op gemeenschapsniveau is de enige weg naar een gezonde en rijke toekomst. Voor ons en voor de planeet.”



Farida Akhter

Nayakrishi Andolon (Nieuwe Agrarische Beweging), Bangladesh



Toen Farida Akhter materiaal verzamelde voor het boek dat zij al lang in haar hoofd had – over de speciale band van vrouwen met de natuur – interviewde ze een oude vrouw op het platteland van Bangladesh. Kon zij rekenen op haar zoon als ze niet meer in staat was te werken, luidde de vraag. "Nee", was het antwoord. "Ik vertrouw meer op mijn bomen. Die zijn betrouwbaarder dan zonen. Als je bomen hebt, weet je zeker dat je begrafeniskosten gedekt zijn als het zover is."

Women and Trees, het boek dat Akhter schreef over haar bevindingen beoogt een populaire mythe te ontcrachten: dat vrouwen de plundersaars van het bos zijn, gebaseerd op het bekende beeld van vrouwen in arme gebieden die staps brandhout verzamelen. Niets is minder waar, betoogt Akhter in haar boek. Vrouwen hebben vaak een veel sterkere band met hun omgeving dan mannen. Ze zijn geneigd zuinig met de natuur om te springen. Op het platteland in Azië bezitten mannen veelal de eigendomspapieren van land, maar het zijn de vrouwen die – naast het huishouden – zorgen voor de groentetuin en het kleinvee. En voor de zaden; die verzamelen ze, kweken ze op tot (fruit)bomen en zorgen daar hun hele leven voor. Bomen leveren brandstof in de

vorm van bladeren en afgebroken takken. En omdat een omgehakte boom geld waard is, gelden ze tevens als levensverzekering. Behalve boomzaden verzamelen de vrouwen in Bangladesh traditioneel ook het zaad van groenten, granen en rijst. Daarmee beheren zij, in de woorden van Farida Akhter, "de bron van het leven", een essentiële en gewaardeerde rol in de traditionele agrarische cultuur. Maar die rol staat zwaar onder druk. Grootste boosdoener: de grote, vaak buitenlandse, agrarische ondernemingen die boeren hun (genetisch gemodificeerde) zaden opdringen. Doordat boeren overstappen op de hightech zaden vervalt het verzamelen en beheren van zaden als taak voor vrouwen. Zij verliezen in snel tempo hun economische macht. Hun

rol wordt gemarginaliseerd; wat rest is het huishouden en het zorgen voor de kinderen.

heid", weet Akhter. "We hebben een bijencrisis, een klimaatcrisis en een watercrisis. En dan is de afgelopen 25 jaar ook nog eens tweederde van de soortenrijkdom van

Landbouw die zich richt naar de natuur, die de seizoenen volgt en vooral lokale gewassen verbouwt, produceert juist meer dan grootschalige landbouw.

Met haar boerenbeweging en in internationale netwerken vecht Akhter tegen deze ontwikkeling. "De Monsanto's van deze wereld willen ons overtuigen dat we hun zaden nodig hebben voor een hogere productie. En ze patenteren die zaden. Alsof je een patent kunt hebben op de bron van het leven!" Monsanto is 's werelds belangrijkste producent van gemodificeerde zaden. De weerstand bij de bevolking van Bangladesh (en elders in Azië) tegen de grootschalige landbouw is groot. "Door verbouw van *monocrops* verliest onze bodem haar vruchtbaar-

onze gewassen verloren gegaan. Kapot gespoten met pesticiden, weggeconcentreerd door de zaden van de grote bedrijven. Bedrijven als Monsanto verkopen zowel de gemodificeerde zaden als de pesticiden, en profiteren dus twee keer. Ondertussen worden onze boeren steeds afhankelijker."

In de tegenaanval

Het verzet tegen deze ontwikkeling groeit. Op steeds meer plaatsen in Azië richten boerenactivisten zaadbanken in, waar zaden van traditionele gewassen voor toekomstige generaties worden bewaard. Farida Akhter stond aan de wieg van een boerenbeweging in Bangladesh die het hergebruik van vergeten geraakte soorten groenten en granen stimuleert. En dat combineert met biologische landbouwmethodes en het afzweren

Bedenk dat we hier ooit 15.000 soorten rijst hadden. Iedere streek kende z'n eigen variëteiten.

van het gebruik van pesticiden en kunstmest. “Het is uiteindelijk aan de boeren om daarmee te stoppen. Wij reiken de alternatieven aan. En we laten zien dat je door niet te spuiten andere planten beschermt. Wat men onkruid noemt zijn in feite niet-gecultiveerde soorten, die traditioneel voor allerlei doelen worden gebruikt. Als veevoer, voor medicinaal gebruik, noem maar op. Ze zijn onderdeel van onze biodiversiteit. Die mag niet verloren gaan.”

Het netwerk Vrouwen en Biodiversiteit is onderdeel van de Nieuwe Agrarische Beweging, die actief is in tweederde van de districten in het land. Tijdens bijeenkomsten met de bevolking wordt gediscussieerd over hun eigen rol.

Akhter: “Mensen zijn geneigd problemen te wijten aan zaken waar ze geen grip op hebben, zoals klimaatverandering. Maar beseft dat je zelf bijdraagt aan de vergiftiging van de aarde als je chemicaliën uitstrooit of spuit. Dat is onze boodschap.”

De boerenorganisatie beschikt over eigen centra op het platteland, waar geïnteresseerde dorpsbewoners meerdaagse cursussen volgen. Daar komt veel meer aan de orde dan alleen het biologische boeren. Akhter: “Er komen veel jonge mensen. Mannen en vrouwen zitten bij elkaar, ze doen alles gezamenlijk. Mannen doen de afwas, vrouwen werken op het land. Zo doorbreken we vooroordelen. We respecteren de sociale wetten en de religie, maar

tegelijkertijd bestrijden we traditionele ideeën over wat mannen kunnen, en wat vrouwen.” Op het platteland is het gemakkelijker sociale patronen te doorbreken dan in de stad, is Akhters opmerkelijke conclusie. Dat komt volgens haar omdat op het

“Zaden zijn de bron van het leven en vrouwen beheren die bron” -> Bangladesh

platteland de productieve rollen van vrouwen duidelijker zijn. “Iedereen weet wat hun betekenis is, in de landbouw, binnen de families en in de gemeenschap. Hun kennis en vaardigheden worden erkend. Maar in de steden besteden vrouwen veel tijd in shopping malls, of thuis voor de televisie. Onproductieve bezigheden. Dus ziet de samenleving hen meer als een last dan als een toegevoegde waarde.”

Vrouwen op het platteland staan open voor nieuwe ideeën, weet Akhter. “Als het maar respectvol gebeurt. Rekening houden met ieders gevoelens, terwijl je toch het systeem verandert. In onze centra staan jonge boerinnen op het toneel om voorstellingen op te voeren. Ze verkleden zich in mannenkleden. Ze bekritisieren het systeem. Allemaal dingen die ze nooit eerder deden, en toch accepteren mensen dat.”

Als het even kan is Akhter er zelf bij. “Ik houd niet van de stad, ook al moet ik er regelmatig zijn. Maar ik voel me er altijd moe. Op het platteland niet. Daar staan we op als de zon opkomt. We werken met de boeren. Zij leren van ons, wij van hen. We overleggen over de gewassen en de oogst, we onderscheiden welke soorten het meest geschikt zijn in de verschillende seizoenen. En tijdens de lunch op het veld proberen we de geluiden van vogels te herkennen. Ik geniet daar altijd enorm van.”

Arcadisch ideaal?

De toekomst is aan de kleinschalige ecologische landbouw, daar is Farida Akhter van overtuigd. Er komt een eind aan het onbepaalde vertrouwen in de Groene Revolutie, de intensivering en grootschaligheid die zo slecht uitpakt voor mens en milieu. Zelfs internationale instellingen als de Wereldbank erkennen de laatste tijd de essentiële rol van kleine boeren. “In mijn land werkt 70 procent van de boeren kleinschalig. Als zij zich organiseren en ze krijgen goede landbouwvoorlichting, dan hebben wij op termijn die hele grootschalige sector niet meer nodig.”

Voor de sceptische, westerse toehoorder klinkt het misschien allemaal net iets te arcadisch, te romantisch. Alsof alles van vroeger beter is. En bovendien, is Akhters kleine boer wel in staat de snel groeiende bevolking in een land als Bangladesh te voeden? “Maar natuurlijk”, is haar reactie. “Landbouw die zich richt naar de natuur, die de seizoenen volgt en vooral lokale gewassen verbouwt, produceert juist meer dan grootschalige landbouw. De paar hoogrendementsgewassen waar die het van moet hebben zijn uitermate gevoelig voor ziektes en plagen. En zitten daarom vol met chemische rommel. Daar tegenover staat onze landbouw, gebaseerd op eeuwen-



oude kennis. Onze zaden hebben geen chemie nodig, omdat ze aangepast zijn aan de lokale omstandigheden.”

Nodig is een goede overheid, die vierkant achter z'n eigen boeren staat, in plaats van te dansen naar de pijpen van grote internationale bedrijven. En die, zegt Akhter, geen toestemming meer geeft voor de import van gemodificeerde zaden en geen kostbare landbouwgrond ter beschikking stelt voor monoculturen. Die overheid moet ook de voedselvoorziening van de bevolking veel beter plannen. Calculeren waar en wanneer mogelijk tekorten ontstaan, en daarop inspelen. Agrarische research moet zich niet meer richten op de intensieve landbouw maar juist op het hele palet aan inheemse soorten en variëteiten. “Het vereist een andere manier van denken, die de grote ondernemingen willen verhinderen.” Bangladesh kan, als het deze weg eenmaal kiest, een agrarisch exportland worden, weet Akhter. “Bedenk dat we hier ooit 15.000 soorten rijst hadden. Iedere streek kende z'n eigen variëteiten. Aromatisch, hoogproductief, smaakintensief, geschikt voor bepaalde gerechten, noem maar op.

Beleidsmakers moet naar vrouwen luisteren, hun wezenlijke rol in de landbouw erkennen en ondersteunen.

Met onze boerenbeweging hebben we nu weer zo'n 3.000 soorten verzameld. In Nederland eten jullie nu ook basmatirijst, hoor ik. Als ik je vertel dat er nog veel meer soorten zijn die allemaal anders smaken en anders ruiken, dan moet daar toch ook belangstelling voor zijn? En wat voor rijst geldt, geldt ook voor onze linzen.”

Vrouwen hebben nog het meest te winnen bij een herwaardering van de kleinschalige landbouw. *Corporate farming*, benadrukt Akhter, is een mannending. Mannen beheersen de markt en het kapitaal, bepalen de ontwikkeling van zaden, doen het onderzoek. Vrouwen tellen niet meer mee. Daar moet een einde aan komen. Beleidsmakers moet naar vrouwen luisteren, hun wezenlijke rol in de landbouw erkennen en ondersteunen. Ook dat zal zorgen voor een aanzienlijke verbetering van de opbrengsten.

Gelukkig zijn is ieders droom

In de gedroomde toekomst, zegt Akhter, zal ons dagelijks bord eten veel verschillende soorten groenten bevatten. Niet alleen maar bijvoorbeeld bloemkool of aubergine. Van iedere soort groente

zijn bovendien veel variëteiten beschikbaar. Ze smaken allemaal anders. Naast de grotere diversiteit van het aanbod ziet het eten er kleurrijk uit, en smaakt het beter dan wat de meeste mensen nu eten. Het is vrij van chemicaliën en gegroeid uit lokaal verzamelde zaden. Bovendien eten we alleen maar seizoensgroenten. De seizoenen zijn er niet voor niets, daar moet je naar leven. “Je lichaam wil dat, het wil de producten die horen bij het seizoen. Dus eet geen dingen meer in de lente die bij de winter horen.”

Zeker, erkent Akhter, dat is traditionele kennis. Gebaseerd op wat onze grootmoeders al wisten. Welke soorten groenten en fruit je in bepaalde periodes moet eten. Omdat het bijvoorbeeld helpt immuniteit tegen ziektes te ontwikkelen. Dergelijke waardevolle kennis dreigt verloren te gaan. Volgens haar zien ook wetenschappers steeds meer in dat dit een slechte ontwikkeling is.

Het uiteindelijke doel van al haar inspanningen is simpel, zegt ze: “Dat mensen een goed leven hebben. Zoals onze boeren zeggen: gelukkig zijn, dat is wat we willen. Ze hoeven geen grote auto of heel veel geld op de bank. Veilig en goed voedsel, gezondheid voor henzelf en hun kinderen, de natuur in balans. Dat is wat gewone mensen willen.”

Strijdster voor vrouwenrechten



Erkenning van vrouwenrechten en het behoud van biodiversiteit zijn thema's waarmee Farida Akhter (1953) zich al tientallen jaren bezighoudt, in Bangladesh en op het internationale podium. Ze is directeur van Ubinig, een activistisch onderzoekscentrum in haar land dat onderzoek naar de positie van de plattelandsbevolking combineert met belangenbehartiging. Akhter leidt ook de enige feministische uitgeverij in Bangladesh. En ze behoorde tot de oprichters van Nayakrishi Andolon (Nieuwe Agrarische Beweging), een boerenorganisatie die de ecologische landbouw wil bevorderen. Ze doet dat door educatief materiaal te verspreiden maar ook door cursussen te verzorgen voor de bevolking, op het platteland en in stedelijke gebieden. Farida Akhter is actief lid van regionale netwerken die het verzet organiseren tegen genetische modificatie, huiselijk geweld tegen vrouwen en dwang bij gezinsplanning. Ze schreef verschillende boeken, waaronder *Women and Trees* en *Seeds of Movement: On Women's Issues in Bangladesh*.

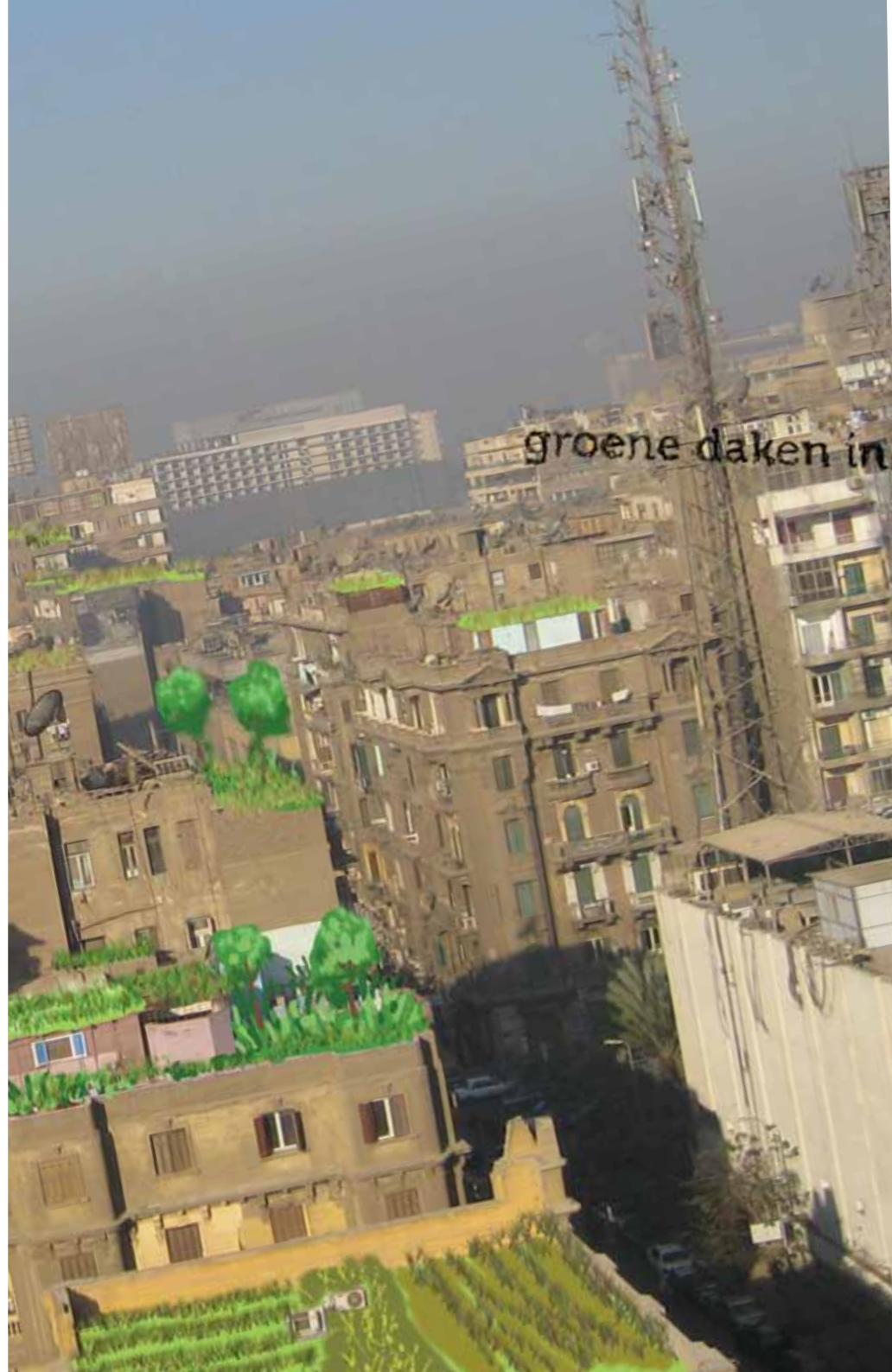
Jonge werklozen hervinden hun trots als stadsboer



Emad Adly

Arab Centre for Environment and Development, Egypte

Wie de miljoenensteden in Egypte en de rest van de Arabische wereld van boven bekijkt ziet een zee van platte, grijze betonnen daken. In de toekomst zijn die daken groen. Tot stadsboeren omgeschoolde werkloze jongeren verbouwen er groente en fruit. De vergroening is niet alleen goed voor de portemonnee van de stadsbewoners, maar ook voor hun zelfvertrouwen. Ook het leven in de stad is er een stuk aangenamer op geworden: de groene daken en stadstuinen zuiveren de vervuilde lucht en reguleren het klimaat. Ziehier de droom van Emad Adly, geboren en getogen in Cairo, medicus maar vooral rusteloos ijveraar voor een groene en duurzame Arabische wereld.



CAIRO / EGYPTE

Zichtbaar resultaat is nu al het herwonnen zelfvertrouwen bij jongeren

Het Cairo House. Dat is wat bij Emad Adly als eerste naar boven komt, als we hem vragen naar zijn dromen. Een droom die al realiteit werd, maar daarna in de kiem gesmoord door de autoriteiten. Een ecocentrum, waar de jonge bevolking van Caïro kon leren op milieuvriendelijke wijze met de stedelijke omgeving om te gaan. Een katalysator van de noodzakelijke omvorming van de Egyptische samenleving in duurzame richting. Dat is wat Adly met het Cairo

House voor ogen had. Cursussen over efficiënt waterbeheer, hernieuwbare energie en duurzaam bouwen; demonstratieprojecten en leiderschapstrainingen; debatten over de toekomst: het zou allemaal samenkomen in het nieuwe centrum. Voor westerse begrippen klinkt het allemaal niet zo revolutionair, maar in het Egypte onder president Mubarak was het dat wel. Het nieuwe, uit duurzame materialen opgetrokken gebouw, lag op de grens van de christelijke en joodse wijken in de oude binnenstad. Voor Adly stond het Cairo House symbool voor het nieuwe Egypte: een plek voor ontmoeting en inspiratie, die moest leiden tot één gezamenlijke visie op de toekomst. “Dat is wat Egypte nodig heeft: een gezamenlijke droom, een visie op waar we heen willen. Daarmee kunnen we de toekomst instappen, samen met de jonge generaties.”

Gevaarlijke dromen, concludeerden de autoriteiten, en zij namen het Cairo House nog vóór de officiële opening over. Het centrum werd onderdeel van het ministerie van Milieu en huisvest nu ambtenaren. “Het is niet meer de gedroomde plek voor ontmoeting en inspiratie”, zegt Adly, naar eigen zeggen lange tijd letterlijk ziek van de hele gang van zaken. Een goede vriend, die bij de overheid werkt,

legde hem uit dat het succes van het onafhankelijke centrum bedreigend was. Mensen zeiden: die activisten doen het beter dan de overheid. Dat was onacceptabel, en daarom namen de autoriteiten het over. Adly: “Ik heb tegen hen gezegd: jullie moeten je eigen dromen creëren, niet die van anderen afpakken.”

Cairo bruist

Het mocht niet baten, de droom van het Cairo House spatte uiteen. Nieuwe inspiratie vond Adly in de Egyptische Revolutie, de succesvolle opstand van vooral jongeren. Er moet nog steeds heel veel veranderen in het land, maar het zaad van de omwenteling is geplant en zal vrucht dragen. Zichtbaar resultaat is nu al het herwonnen zelfvertrouwen bij jongeren, tot voor kort lamgeslagen door hun uitzichtloze situatie. Caïro bruist van de vele nieuwe initiatieven. Daarvan zijn er verschillende gericht op de introductie van *urban agriculture* en *horticulture* (stadsland- en stadstuinbouw) in de miljoenenstad. De jongerenorganisatie AOYE (Arab Office for Youth and Environment) – door Emad Adly in zijn studententijd met enkele andere studenten opgericht – experimenteert ermee, en heeft enkele demonstratieprojecten. Onder de naam Food Sovereignty Project werkt

een andere groep jongeren aan verdere verspreiding van kennis, zoals via een online platform waar aanstaande en beginnende stadsboeren ervaringen en tips kunnen uitwisselen. Het doel is, zo stellen zij, de afhankelijkheid van stadsbewoners van de slecht gereguleerde commerciële land- en tuinbouw en de voedselindustrie te doorbreken, en de bewoners van dichtbevolkte stadswijken weer in contact te brengen met Moeder Aarde. *Greenies*, of hippies, die verlangen naar een tijd die nooit meer terug zal keren? Niet in het minst, zegt Adly. Hij spreekt van creatieve en hoopgevende initiatieven. Op de achtergrond speelt het debat over de voedselzekerheid van de snel groeiende Egyptische bevolking. Het land is grotendeels afhankelijk van slechts één waterbron, de rivier de Nijl. Adly: “Er is nu al niet genoeg water voor de behoeften van 85 miljoen Egyptenaren. Hoe moet dat in de toekomst, als we 100, 120 of misschien wel 150 miljoen inwoners hebben? Daar moeten we hard mee aan de slag, anders gaat het gruwelijk mis.” De oplossing zoekt hij in drie richtingen: educatie, een mix van traditionele waarden met nieuwe technieken als druppelirrigatie en stadslandbouw, en intensieve samenwerking tussen de Nijlstaten.



Ook balkons, braakliggende landjes en verwaarloosde parkjes worden productief ingezet.

Een gift van God

Hoe dat er uitziet, over pakweg twintig jaar? Adly schetst een beeld van goed georganiseerde samenlevingen, opgebouwd uit hechte lokale gemeenschappen die optimaal gebruikmaken van natuurlijke rijkdommen als water en de vruchtbare bodem. In de Nijl Unie werken de rivierstaten nauw samen, naar het model van de Europese Unie (Adly, lachend: "Maar dan zonder de euro"). 'One Nile, One Family', is de slogan. De sterke statengemeenschap - niet te vergelijken met het huidige, tamelijk machteloze overlegorgaan - verdeelt het Nijlwater op rechtvaardige wijze. Er is genoeg voor iedereen en voor alle behoeften. De landbouw, waar van oudsher 80 procent van het beschikbare water naartoe gaat, blijkt met veel minder water toe te kunnen. Maximalisatie van het hergebruik is het uitgangspunt. Door de toepassing van technieken als druppelirrigatie verspillen boeren geen water meer. Water is een gift van God, weten ze.

Kenmerk van de nieuwe samenleving is de overheersende mix van traditionele waarden en de nieuwste technologieën. Dat gaat heel goed samen, weet Adly. "Er is geen enkele tegenstelling tussen de waarde en ethiek van een Arabische moslimsamenleving en nieuwe technieken en initiatieven. Die gaan hand in hand." Is het niet de Koran die hamert op de

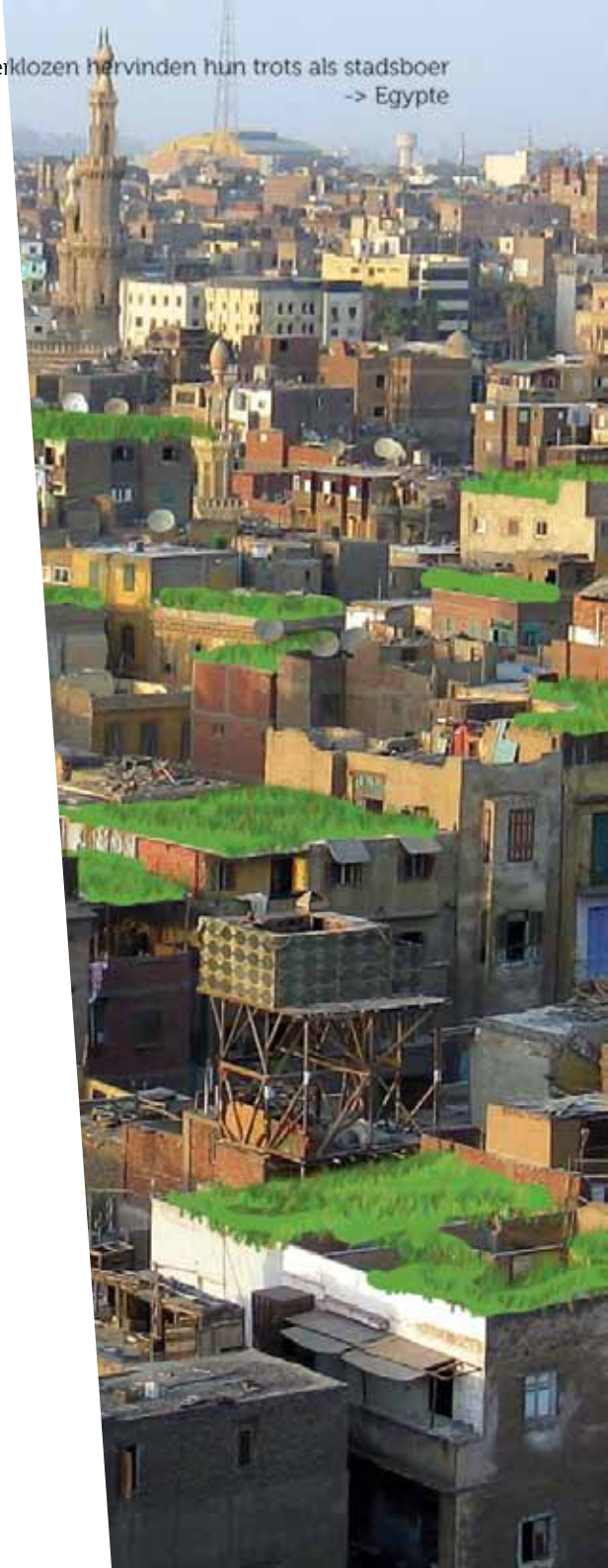
noodzaak voorzichtig om te gaan met kwetsbare natuurlijke hulpbronnen als grond en water, en de natuur te ontzien? En ook over de inzet van nieuwe methoden is het Heilige Boek duidelijk. Adly: "Het was de profeet Mohammed zelf die zei dat het de plicht van iedere moslim is nieuwe kennis tot zich te nemen. Ook als die uit een niet-moslimland komt, zoals China. De boodschap is dus dat je met iedereen moet samenwerken. De Koran is kortom heel goed in te zetten bij het trainen van lokale gemeenschappen, en het werken aan duurzaamheid."

Aan de nieuwe samenleving neemt iedereen deel, benadrukt Adly, ieder krijgt zijn of haar deel. Om zover te komen is de inzet van jongeren essentieel. *Agents of change* zijn ze, bron van verandering en motor achter omwentelingen. Kijk maar naar de Egyptische revolutie. Ging het daar nog vooral om meer vrijheid en minder corruptie, in de toekomst zullen jongeren strijden voor een meer duurzame samenleving. Hun energie en vaardigheden zijn doorslaggevend voor het slagen van die strijd. Bij gebrek aan een actieve overheid hebben niet-gouvernementele organisaties (ngo's) een belangrijke taak bij het scholen van jongeren, hen te leren discussiëren over de uitdagingen waar het land voor staat en het uit-

werken van een gemeenschappelijke visie op de toekomst. Adly: "En dan worden ze van deelnemer aan een programma tot actoren die hun vaardigheden inzetten om een betere toekomst te realiseren."

Kleine bedrijfjes leasen flatdaken

Bijvoorbeeld als stadsboer. In het nieuwe Egypte van nu hebben jongeren de kunst van de daklandbouw onder de knie, stelt Adly. Zij leerden het vak van de jongeren in de Gazastrip die, hiertoe gedwongen door de Israëlische blokkade, er al veel eerder mee startten. Met hun pionierswerk maakten zij duidelijk dat urban agriculture een grote belofte vormt voor het hele Midden-Oosten. Er zijn nog meer plaatsen in de wereld waar bewoners creatief omspringen met het gebrek aan ruimte, en ook die vormen een bron van inspiratie. Zo produceren de stadstaten Hongkong en Singapore binnen de eigen gemeentegrenzen nu al 20 procent van alle vlees en groente die nodig zijn voor de inwoners. Een percentage dat nog flink kan groeien, zo denkt men daar. Adly is er



Doordat er veel minder trucks nodig zijn om groente en fruit van het platteland naar de stad te vervoeren, vermindert het verstikkende fileprobleem.

op zijn beurt van overtuigd dat de stadsland- en stadstuinbouw in Caïro een potentiële goudmijn is. Hij droomt over duizenden jongeren die kleine bedrijfjes opzetten, en deals sluiten met flateigenaren voor de lease van hun daken. Ook balkons, braakliggende landjes en verwaarloosde parkjes worden productief ingezet. Een beperkte inzet van middelen en veel onder-

linge uitwisseling van ervaringen stellen arme stadsbewoners in staat een (aanvullend) inkomen te verdienen met de productie van groente en kleinfruit. Idealistische trainers bij ngo's zullen ontdekken dat het weinig zinvol is de jongeren te overtuigen van de milieuvoordelen van de stadslandbouw, ook al zijn die er volop. De armoede onder jongeren is zo groot dat het verdienen van een eigen inkomen de allerbelangrijkste motivatie is. Maar naarmate het succes van de stadslandbouw toeneemt – Adly is ervan overtuigd dat zeker een kwart van het benodigde voedsel voor Caïro in de toekomst op deze wijze kan worden verbouwd – groeit ook het inzicht in de andere voordelen. De leefbaarheid in de stad neemt toe. Doordat er veel minder trucks nodig zijn om groente en fruit van het platteland naar de stad te vervoeren, vermindert het verstikkende fileprobleem. Daardoor neemt de luchtvervuiling – berucht in de miljoenensteden in het Midden-

Oosten als Caïro, maar ook in bijvoorbeeld Teheran – ook sterk af, een effect dat nog sterker wordt door de zuiverende werking van al het nieuwe groen. De stadslandbouw zorgt ook voor een verkoelend effect in de hete zomers. In de koude winters houden de groene daken daarentegen juist de warmte vast. En, misschien wel het allermooiste resultaat, zegt Adly, is dat de vogels, bijen en insecten – die de stad al lang geleden hadden verlaten – weer zullen terugkeren. Tot vreugde van heel wat inwoners. Stadslandbouw is uiteraard niet dé oplossing voor de problemen van het Midden-Oosten, zegt Adly. Maar het vormt er wel een belangrijk onderdeel van. “Het helpt steden en stadsbewoners minder afhankelijk te zijn van industriële voedselproductie elders. En het maakt hen weerbaarder. Dat is belangrijk, ook met het oog op de verandering van het klimaat. Laten we er dus snel werk van maken, dan wordt deze droom werkelijkheid.”

Emad Adly, arts en activist

Als eerstejaars student medicijnen aan de universiteit van Caïro sloot Emad Adly (1957) zich aan bij de ‘medische karavaans’, een initiatief om medische diensten te brengen naar de sloppenwijken van de stad. Hij zag al snel in dat het gebrek aan hygiëne en milieuproblemen aan de basis staan van de meest voorkomende ziekten in de armenwijken, en ontleende er zijn slogan aan: “Behandel de oorzaken, niet de symptomen.” Sinds die tijd is Adly actief op milieugebied. Nadat hij in zijn studententijd het Arab Office for Youth and Environment hielp opzetten, volgde ruim tien jaar later het Arab Network for Environment and Development. In 1996 stond Adly ook nog aan de basis van het Mediterranean Information Office for Environment, Culture and Sustainable Development, gevestigd in Athene. Zoals alle Egyptenaren heeft Adly een speciale band met de Nijl. Hij woonde vele jaren op het eiland Manial in de rivier, waar hij tal van milieu- en gemeenschapsprojecten opzette. Dat leidde in 2001 tot weer een nieuwe organisatie, het Nile Basin Discourse forum, waar hij sindsdien voorzitter van is. Adly is verder lid van verschillende nationale en regionale waterorganisaties, en is nationaal coördinator van het Small Grants Program van GEF/UNDP en het Local Initiative Facility for Urban Environment. Al sinds de Earth Summit in Rio in 1992 is hij betrokken bij het internationale overleg over duurzame ontwikkeling. Emad Adly schreef diverse boeken over milieu en duurzame ontwikkeling in Egypte en het Midden-Oosten, en is hoofdredacteur van *Montada Al Biaa* (Environment Forum Newsletter) en de *Sustainable Mediterranean Newsletter*.



Moema Miranda
Ibase, Brazilië

De heiligheid van het leven ervaren

GRONTE
VERBOUWEN

HUIS

VEE

Met zorg voor natuur en milieu
de crisis overwinnen

Voor iedere boerenfamilie en elke landloze een stuk grond dat groot genoeg is om van te leven. Waardoor er een einde komt aan de concentratie van grond in de handen van een minderheid. Ziehier de droom van Moema Miranda, directeur van onderzoeksbureau Ibase in Rio de Janeiro. Door de herverdeling van land zal de voedselproductie voor de eigen markt toenemen. Het leven op het platteland wordt aantrekkelijker, zodat mensen ervoor kiezen daar te blijven wonen. "Als we het probleem van het scheve landbezit oplossen, zal dat het hele land goed doen."



Als we
het totaal
scheve
landbezit
kunnen
oplossen zal
dat het hele
land goed
doen.

“Mijn droom is eigenlijk meer een programma”, verontschuldigt Miranda zich. “Ik wil een landhervorming. Dat is de oplossing voor een aantal sleutelproblemen in Brazilië: de concentratie van land in handen van een kleine minderheid, de geringe voedselproductie voor de binnenlandse markt en de zwakke voedselsoevereiniteit.” Met dat laatste doelt Miranda op het recht van boeren om de grond op een duurzame manier te bebouwen en zelf te bepalen op welke manier ze dat doen. “De landhervorming moet recht doen aan regionale en culturele verschillen. De inheemse volken rond de Amazonerivier bewerken hun land anders dan de bewoners van de honderden *quilombo's* in Brazilië. Ze hebben een andere cultuur en kampen met andere problemen.” *Quilombo's* zijn van origine plaatsen waar ontsnapte slaven zich heimelijk vestigden. Ze bestaan nog altijd als gemeenschappen van kleine boeren die coöperatief werken. “Wat hen bindt is hun marginale plek in de samenleving. Ze hebben een moeilijk leven.”

Wat hebben deze achtergestelde gemeenschappen van kleine boeren en inheemse volken te winnen bij een landhervorming? “Om te beginnen krijgen zij technische en financiële steun van de overheid.

Nu is die voorbehouden aan grote landbouwbedrijven. De technici en landbouwingenieurs van de overheid gaan zich dus voor hen inzetten, op een manier die tegemoet komt aan hun wensen en verlangens. Kleine boeren willen of kunnen bijvoorbeeld geen genetische gemanipuleerde zaden gebruiken, omdat hen dat volledig afhankelijk maakt van een paar grote bedrijven. Ze hebben geen geld om eindeloos bestrijdingsmiddelen toe te passen. En omdat ze geen geld hebben zijn ze veel minder kredietwaardig voor banken. Ze hebben weinig aan grote gespecialiseerde landbouwmachines.” Steun voor deze keuterboeren betekent een omslag in het Braziliaanse landbouwbeleid, wil Miranda maar zeggen. Nu zetten de beleidsmakers hun kaarten vooral op de export van bulkgoederen als soja, koffie, citrusvruchten.

Dankzij een landhervorming kunnen er stabiele en vreedzame gemeenschappen op het platteland ontstaan, die voedsel produceren voor de eigen regio. Moema Miranda gebruikt hiervoor een begrip van de kritische filosoof en theoloog Ivan Illich: *convivialiteit*. Simpel vertaald betekent het ‘samenleven’. Maar Illich geeft een politieke betekenis aan de term. Voor hem is het een zelfbepaalde

De heiligheid van het leven ervaren
-> Brazilië

manier van leven, het tegenovergestelde van de huidige industriële productie. De manier waarop westerse landen hun economie vormgeven is volgens de filosoof een oorlog tegen dit zelfbeschikkingsrecht. Het berooft boerengemeenschappen van hun vitale vaardigheden en kennis. Boeren blijven daardoor afhankelijk en arm.

Spirituele verbinding

Miranda: “Voor mij houdt convivialiteit in dat er een autonome en creatieve omgang is tussen mensen onderling, en een verantwoorde omgang met hun omgeving. Het is ook een kritiek op het vooruitgangsgeloof, op het idee dat we alle problemen kunnen oplossen met technologie en ongelimiteerde groei.” De naar eigen zeggen diepgelovige Miranda haalt Franciscus van Assisi aan. “Hij heeft het over het gevoel één te zijn met de omgeving, met het universum, in plaats van boven anderen te zijn gesteld. Stel je voor dat mensen niet langer in permanente angst en onzekerheid leven dat ze hun land verliezen. Dat ze niet hoeven te vrezzen voor de bouw van een grote stuwdam die hun landbouwgrond vernietigt en daarmee hun manier van leven. Dat ze hun kinderen kunnen voeden en naar school laten gaan. In die toestand kunnen ze een spirituele verbinding voelen

We moeten naar kleinschalige, dus regionale energieopwekking.

met de heiligheid van het leven. Als de spanningen in de Braziliaanse maatschappij afnemen zullen we allemaal veel gelukkiger leven. Niet in de betekenis van meer, meer, meer, maar in de zin van een goed leven.”

Goed functionerende boerengemeenschappen kunnen voedsel produceren voor lokale markten. “Daardoor worden productie- en transportlijnen korter. Nu doet zich de rare situatie voor dat Brazilië bijvoorbeeld zijn melkproductie vooral in het zuiden heeft geconcentreerd. Melk die voor de rest van het land is bestemd, wordt dus duizenden kilometers vervoerd. Als je melk en andere agrarische producten regionaal maakt, kun je de miljoenensteden Rio en São Paulo voeden vanuit hun eigen regio. Dan zakt de prijs van voedsel vanwege de veel lagere transportkosten, en verdient de boer meer. Als de regio's zich ontwikkelen wordt het leven daar aantrekkelijker, trekken mensen niet meer naar de steden en vermindert de druk daarop.”

Landhervorming is al lang een zwaar beladen onderwerp in Brazilië. De concentratie van landbouwgrond in de handen van een uiterst kleine minderheid van de bevolking is een bron van conflic-

ten. Bijna de helft van de boerenbedrijven in het land beschikt over minder dan 10 hectare grond. In Brazilië is 10 hectare te weinig om een fatsoenlijk inkomen uit te halen. Dat geldt voor drie miljoen boerenfamilies. Het aantal landloze boerenfamilies wordt geschat op 4,8 miljoen. In totaal dus bijna acht miljoen boerenfamilies die niet, of met de grootste moeite, kunnen rondkomen.

Aan de andere kant van het spectrum staan de grote boerenbedrijven, met 1.000 en meer hectare landbouwgrond. Zij verbouwen bijna zonder uitzondering exportproducten als soja, citrus, koffie en cacao. Het gaat om minder dan 1 procent van de boeren, die 45 procent van de landbouwgrond bezit. Deze scheve verdeling van de landbouwgrond leidt tot veel sociale spanningen. Wat ook niet bijdraagt aan de rust op het platteland is dat voor 20 procent van het totale Braziliaanse grondgebied geen officiële landeigendomsdocumenten bestaan. Dat land kan door iedereen worden geclaimd, en in de praktijk zijn dat meestal mensen die niet schromen geweld te gebruiken.

De heiligheid van het leven ervaren
-> Brazilië

Megaboerderijen

Op grote delen van het Braziliaanse platteland is geweld een normaal fenomeen. Steeds meer landbouwgrond wordt gebruikt voor monoculturen als soja. Gemeenschappen van kleine boeren zonder goede landeigendomsdocumenten moeten plaatsmaken voor gemechaniseerde megaboerenbedrijven. Bedreigde gemeenschappen organiseren zich, sommige radicaliseren en gaan over tot verzet, vaak uitmondend in geweld. En meestal trekken ze aan het kortste eind. Miranda: “Deze strijd om land is niets nieuws, ze vormt de basis van de kolonisering van het land. Als we het totaal scheve landbezit kunnen oplossen, en de voedingsbodem voor veel geweld wegnemen, zal dat het hele land goed doen.”

De Braziliaanse Arbeiderspartij (PT) had landhervorming hoog in het vaandel staan, maar verzuimt de koe bij de horens te vatten, ondanks het feit dat de partij al tien jaar de president van het land levert. Miranda, zelf voormalig PT'er, is teleurgesteld. “Ik wil absoluut niet laatdunkend doen over wat in deze tien jaar is bereikt. Dankzij de *bolsa familiar*, een toelage voor gezinnen die hun kinderen naar school sturen, is bijvoorbeeld de armoede substantieel verminderd.

De miserabelen zijn armen geworden, armen zijn toegetreden tot de middenklasse. Maar de rijken worden rijker.”

Die laatste opmerking duidt op Miranda's bedenkingen bij het Braziliaanse economische wonder. Ze betreurt het dat de markteconomie niet grondig is hervormd in tien jaar PT. En de kans dat het alsnog gebeurt is klein. “Er heerst euforie in Brazilië. Veel meer mensen kunnen consumeren. Dat komt doordat onze belangrijkste exportartikelen, mijnbouw- en landbouwproducten, fantastische prijzen opleveren op de wereldmarkt. Met dank aan China. De president zegt: ‘We hebben nog steeds armen in Brazilië, daar moeten we iets aan doen, we moeten groeien.’ Die euforie maakt elke kritiek lastig. ‘Nu zijn wij eindelijk aan de beurt’, is het overheersende gevoel bij veel mensen, ‘wij willen ook een auto, een huis, vakantie. Val ons niet lastig met praatjes over het milieu.’” Deze toename in welvaart verbloemt volgens Miranda dat de kloof tussen arm en rijk bijna onveranderd diep is gebleven. “We horen nog steeds bij de meest ongelijke landen ter wereld. Het aanpakken van ongelijkheid zou de kern moeten zijn van alles wat de politiek doet.”

Energieopwekking

Miranda droomt ook van een totaal andere energievoorziening. “Nu voorzien megaprojecten in onze energiebehoefte: grote waterkrachtcentrales als Itaipú, Belo Monte, Tucuruí. De negatieve effecten van deze dammen – grote stukken land die onder water worden gezet, onteigening van soms tienduizenden bewoners – komen deels voor rekening van Brazilië’s buurlanden, omdat veel van die dammen in grensgebieden zijn gebouwd. De directe omgeving van de dammen profiteert helemaal niet van de opgewekte energie, die gaat naar grote steden als Rio en São Paulo en grote energieconsumerende projecten als mijnbouw. Daar moeten we vanaf. Net als van nucleaire energie, waarover nu weer wordt gepraat. We moeten naar kleinschalige, dus regionale energieopwekking.”

In Europa zijn grote sociale kwesties als armoede en de slechte gezondheidszorg voor grote delen van de bevolking pas aangepakt nadat de rijken er letterlijk last van kregen. Toen kwamen er rioleringen, goed drinkwater, toiletten, minimumloon, werkloosheidsvoorzieningen. Miranda: “Zo is het hier niet. Onze regeringen zetten vol in op economische groei, vanuit het idee dat iedereen dan meer gaat verdienen. Mijn vraag is hoe lang dit model blijft werken. Hoe lang blijft China groeien en blijft het behoeftig houden aan onze landbouwproducten en delfstoffen? Nu is er voor de kust van Brazilië olie gevonden. Wat zijn de risico’s als we een olieafhankelijk land worden? Socialistische partijen hebben nooit veel oog gehad voor natuur en milieu. Integendeel, de volledige exploitatie van de productiekrachten is in hun ogen een noodzakelijke fase voor de overgang naar het socialisme. Milieu en duurzaamheid moeten daarom een pas op de plaats maken. In mijn droom is de zorg voor milieu en natuur juist hét middel om de crisis te overwinnen. Dus niet iets wat we pas gaan doen als de rest is geregeld.”

In mijn droom
is de zorg
voor milieu
en natuur
juist hét middel
om de crisis te
overwinnen.

Dekolonisatie van ons denken

Moema Miranda (1960) groeide op in Rio de Janeiro. “Mijn vader was ingenieur en communist, mijn moeder katholiek.” Haar jeugd stond in het teken van de militaire dictatuur in Brazilië, die tot 1985 duurde. “Je kon voor de kleinste dingen opgepakt worden. Mijn vader was geen activist of militant, maar we leefden permanent met de zorg over wat er kon gebeuren.”

Halverwege de jaren zeventig stond een krachtige sociale beweging op in Brazilië, bestaande uit delen van de kerk (bevrijdingstheologie), vakbonden, intellectuelen en grass roots organisaties, gevolgd door de *abertura* (opening): politieke vluchtelingen mochten terugkeren naar het land, politieke gevangenen kwamen vrij. “Een verbazingwekkende en opwindende tijd. Ik sloot me aan bij een kleine organisatie en begon les te geven op een school in een van de krottenwijken van Rio en ging tegelijkertijd naar de universiteit.”

In 1992 ging Moema bij Ibase werken, het Instituto Brasileiro de Análises Sociais e Econômicas, opgezet door intellectuelen die uit ballingschap terugkeerden. Ibase stond aan de wieg van het World Social Forum (Porto Alegre 2001, 2002, 2003 en 2005). “Die forums zijn belangrijk geweest voor het leggen van Zuid-Zuidcontacten. Tot die tijd hadden we altijd meer contacten met Europa dan met andere landen in Latijns-Amerika en met Afrika. We hebben altijd in de taal en begrippen van Spanje en Portugal gedacht, de kolonisatoren van ons werelddeel. De nieuwe Zuid-Zuidcontacten hebben bijgedragen aan wat we noemen ‘het dekoloniseren van ons denken’.





collage: Erik (HASH) Hersman; Foreign and Commonwealth Office; Heinrich Boell Foundation



Janet Awimbo
Ecoloog, Kenia

Wie zit er te wachten op goed geïnformeerde en betrokken burgers? Veel politici in Afrika in ieder geval niet. Dus is er moed voor nodig om burgerzin aan de dag te leggen. De Keniaanse Janet Awimbo traint burgers en organisaties in het vermogen om moedig te zijn. Hard nodig volgens haar, want mondige burgers zijn creatief en zorgen beter voor hun omgeving. Haar droom: herstel van het aloude Afrikaanse palaver, maar nu met deelname van vrouwen en jongeren!

NAIROBI / KENIA



In zekere zin wil ik die traditionele manier van beslissingen nemen, waarbij mensen zichzelf besturen, terug.

Stel je voor: goed geïnformeerde mensen, die hun ideeën en opinies met kracht van argumenten onder de aandacht van anderen weten te brengen, goed naar elkaar luisteren, alle belangen en visies afwegen en samen een besluit nemen. Niemand krijgt het volle pond, maar het compromis wordt door allen gedragen. Bestuurders die op 'open dagen' publiekelijk verantwoording afleggen over de manier

schaduw van een grote boom als de baobab, waarbij men net zo lang doorpraat tot iedereen het eens is. Niet gehinderd door agenda's die bepalen dat het overleg op tijd moet zijn afgerond. Dat maakte het palaver tot iets typisch Afrikaans, het ritme van het toenmalige Afrikaanse leven weerspiegelend.

Deze typisch Afrikaanse vorm van overleg is nog niet verdwenen, zeker niet op het platteland. Maar het element van zelfbestuur is er grotendeels uit verdwenen. Sinds de koloniale machten het voor het zeggen kregen in Afrika staan de traditionele chiefs, de trekkers van het overleg, onder controle van de regering. Janet Awimbo ziet het palaver juist als een uiting van zelfbestuur. "In zekere zin wil ik die traditionele manier van beslissingen nemen, waarbij mensen zichzelf besturen, terug. Dat systeem was begrijpelijk. De ouderen bepaalden wanneer de zaden de grond in moesten, wanneer het tijd was de gewassen te oogsten, hoe de oogst verdeeld moest worden, welk deel van de oogst voor de armen was.

waarop ze het dorp, de stad of de provincie besturen. Voor ons in het Westen klinkt het misschien niet zo opzienbarend – hoeveel er hier ook nog mis gaat – maar in veel delen van de wereld is het bovenstaande slechts een ver verwijderd ideaal.

Bij het formuleren van haar droom van een transparante en democratische samenleving grijpt Awimbo welbewust terug op het aloude Afrikaanse overlegmodel van het palaver: een vorm van vergaderen, vaak in de buitenlucht in de

Maar de wereld is veranderd. Ik wil dat ook vrouwen en jongeren een plek krijgen." Lachend: "We willen niet langer dat een groep oude mannen de beslissingen neemt."

Deze vorm van lokaal bestuur vraagt moed, volgens Janet Awimbo: "De moed om op te houden met klagen, je leven in eigen hand te nemen en actief bij te dragen aan de ontwikkeling van je eigen buurt, gemeenschap en land." Awimbo, die in de Keniaanse havenstad Mombassa woont, ondersteunt organisaties in Oost-Afrika om hierin een rol te spelen. 'Capacity for courage' noemt ze dat, het vermogen om moedig te zijn. "Ik wil dat vermogen versterken. Daarvoor is het noodzakelijk dat mensen geïnformeerd zijn, en zich verantwoordelijk voelen om beslissingen te nemen over de wijze waarop zij willen leven en de plek waar ze leven." Awimbo is er van overtuigd dat mensen dit graag willen. Tot welke uitkomsten dit leidt is volgens haar niet te zeggen, "omdat die zich niet laten voorprogrammeren."

"We zijn niet zo moedig als we zouden moeten zijn", zegt Awimbo. Als ze 'we' zegt, bedoelt ze: wij Afrikanen. Teveel mensen verschuilen zich liever achter de ruggen van anderen. Dan hoeven ze zelf niet aan de slag. "Als je hen aanspreekt zeggen ze: we weten het

niet, want niemand vertelt het ons." Ze wijst ook op de machtigen die er belang bij hebben dat anderen slecht geïnformeerd blijven. Dat maakt het zoeken naar de waarheid bijna onmogelijk. "Het heeft alles met macht en controle te maken." De meeste Afrikaanse politici en traditionele lokale *chiefs* delen niet graag informatie. Ook op districts- en regeringsniveau zijn de verantwoordelijken niet bereid (of nauwelijks bij machte) informatie te geven die mensen in staat stelt beslissingen te nemen die hun eigen levens betreffen. Ook over de media is ze niet positief: "We hebben radio, televisie en dagbladen, maar de journalisten voorzien ons niet van de informatie die de gaten in onze

kennis dicht." Het gevolg is dat veel mensen een verwrongen wereldbeeld hebben, zegt Awimbo. "Ze denken dat het onvermijdelijk is dat mensen anderen domineren. Of dat verandering niet mogelijk is."



Handelen vanuit de waarheid

En zo kunnen de problemen van onze tijd maar doortetteren. "Iedereen weet inmiddels dat grondstoffen schaars zijn. Toch zijn maar weinig mensen bereid naar alternatieven te kijken. Ze zijn bang dat ze hun leven moeten veranderen. Dat geldt ook voor klimaatverandering. Mensen ontkennen dat het bestaat, omdat ze bang zijn voor de consequenties van het erkennen van dit fenomeen. We hebben dus mensen nodig die handelen vanuit de waarheid. Dat bedoel ik met *capacity for courage*. Ze, en eigenlijk geldt het voor ons allemaal, moeten de waarheid onder ogen leren zien en er naar handelen."

Als mensen betere informatie tot hun beschikking hebben, zich verdiepen in de manier waarop ze worden bestuurd, kunnen ze daar creatief op inspelen, eigen ideeën opperen in plaats van af te wacht-



ten. "En we zouden de moed en vastberadenheid krijgen om hetzelfde te vragen van hun broers en zussen, kinderen, burens, vrienden, collega's."

Awimbo's ideaal is dat bestuurders op alle niveaus tijdens 'open dagen' verantwoording afleggen over hun werk, hun besluiten en hun prestaties. En daarover de discussie aangaan met de mensen voor wie ze werken. En dan moet het wat haar betreft niet in de eerste plaats gaan over het aantal gebouwde openbare toiletten, maar vooral over het informeren van burgers. "Met andere woorden: wat heeft het bestuur, of dat nu een ministerie is of de burgemeester, er aan gedaan om de 'bestuurlijke geletterdheid' van burgers te vergroten?"

Broedplaatsen

Ook burgers moeten aan de slag. Awimbo wil hen stimuleren ideeën te ventileren over de manier waarop de samenleving bestuurd zou moeten worden. En die ideeën te toetsen aan de meningen van anderen. Broedplaatsen noemt ze dat: mensen krijgen er de ruimte in alle veiligheid hun ideeën te bedis-

We willen niet langer dat een groep oude mannen de beslissingen neemt.

cussiëren. "Als je een idee hebt over jouw dorp, jouw wijk, moet je kunnen uitzoeken of het werkt. Of het een goed of slecht idee is. Zonder dat je gelijk in het kamp van een politieke partij belandt. Mensen moeten ervaren dat ze door onderhandelen en compromissen sluiten misschien 70 in plaats van 100 procent van hun wensen kunnen realiseren, maar dat de andere partijen dan ook tevreden zijn."

Waarom zou je dit werk niet overlaten aan politici? Daar zijn ze toch voor gekozen? Awimbo: "Veel mensen begrijpen niet dat het bestuur er is om de wensen van de bevolking uit te voeren. Ze hebben geen idee hoe ze invloed kunnen uitoefenen. We moeten de verantwoordelijkheid nemen voor ons eigen leven. Maar voor de goede orde: de broedplaatsen komen niet in plaats van de politiek, ze zijn bedoeld om het besluitvormingsproces te beïnvloeden."

Beter bestuur is niet het einddoel. Awimbo wil er mee bereiken dat alles wat het land aan natuurlijke rijkdommen te bieden heeft beter wordt beheerd. "Het gaat om ons water, onze lucht, ons land – wat bestemmen we als landbouwgrond, welke grond hebben we nodig voor de bouw van huizen en bedrijven –, de omvang van de landbouwproductie. Dit soort beslissingen."



Awimbo's ideeën vloeien voort uit haar vak: als ecoloog onderzoekt ze de relatie tussen planten, dieren en de mens. Het doel is om harmonie tussen die drie te creëren. Best lastig, want ze zitten elkaar flink in de weg. De oplossing is een compromis, waarbij alles en iedereen een beetje inschikt. "Ik ben vooral geïnteresseerd in de manier waar-



op ecologie het leven van mensen beïnvloedt.”

Awimbo buigt zich samen met organisaties van lokale gemeenschappen over de vraag hoe bijzondere natuurgebieden te behouden, zonder dat dit ten koste gaat van de mensen die voor hun levensonderhoud op die gebieden zijn aangewezen. Dus mét en dóór diezelfde mensen. “In Afrika zijn dat juist de plekken waar mensen leven. Het ergste wat kan gebeuren – en dat gebeurt vaak! – is dat op centraal politiek niveau beslissingen worden genomen over de bescherming van ecologisch belangrijke plekken, met uitsluiting van de mensen die het betreft. Voor wie bescherm je die gebieden dan? Natuurlijk is het belang van de natuur niet altijd hetzelfde als het belang van mensen. Dan moet er een balans tussen die twee worden gevonden, moeten er compromissen worden gesloten. Een bos waar een gemeenschap honing oogst, is voor

hen van wezenlijk belang: het is hun traditionele levenswijze. Die honing verhandelen ze met de omliggende gemeenschappen. Als het bos 100 procent beschermd gebied wordt, kunnen ze daar niet

langer hun bijenkorven neerzetten. Terwijl ze geen bomen omhakken om er de korven neer te zetten. Anderen doen dat wellicht wel, maar door het bos rigoures te beschermen tegen iedereen, blokkeer je ook de toegang voor de mensen die er alle belang bij hebben het te beschermen.”

‘Nairobi bepaalde alles’

Beslissingen van bovenaf zijn schering in inslag in Afrika. Toch ziet Awimbo wel verandering. In Kenia staat de regering in de hoofdstad steeds meer macht af aan de provincies. “Nairobi bepaalde alles. Ook het idee achter wat we nu ‘lokaal’ noemen is altijd centraal bepaald. Dat werkt niet in dit grote en diverse land. Je kunt een grote stad niet op dezelfde manier besturen als een agrarische gemeenschap. Eén pasklare oplossing voor alle verschillende regio’s is onmogelijk.”

Tegenwoordig kan iedereen zijn opinie geven. Verandering is dus mogelijk.

In het moerassige kustgebied van Kenia heeft de regering samen met lokale gemeenschappen *Community Forests Associations* opgezet. Die geven de plaatselijke bevolking een stem in het beheer en de bescherming van de mangrovebossen. Zij kijken of bescherming mogelijk is, zonder de lokale visvangst te belemmeren. “Daarover onderhandelt men nu. Twintig jaar geleden was dit onmogelijk geweest in Kenia. Maar na heel veel druk van de bevolking kan het nu. De Keniaanse bevolking is door de machthebbers altijd gezien als een bron van goedkope arbeid, maar maakte nooit onderdeel uit van het besluitvormingsproces. Nu verandert dat. Dat vervult me met hoop.”

Wat haar ook hoopvol stemt, is de ontwikkeling van de massamedia in haar land. “Vijftig jaar geleden werden die totaal gecontroleerd door de regering en gefortuneerde zakenlui. Tegenwoordig kan iedereen zijn opinie geven. Verandering is dus mogelijk.”

Al dinerend de schoonheid van een bos ervaren

Janet Awimbo (1964) houdt zich al ruim twintig jaar bezig met natuurbescherming en de betrokkenheid van mensen daarbij. Ze houdt zich bezig met het opleiden en trainen van mensen (*capacity building*), zodat die hun talenten en vaardigheden beter kunnen inzetten om hun leven in eigen hand te nemen. Daarnaast leert ze (lokale) overheden met elkaar te onderhandelen en compromissen te sluiten. Ook werkt ze aan sociale en ecologische rechtvaardigheid, ondermeer via het Global Greengrants Fund waarvan ze de coördinator voor Oost-Afrika is. Dit fonds geeft kleine subsidies aan lokale groepen. “Zo hebben we geld gegeven aan een groep mensen die bezig is een mangrovebos aan de kust te beschermen. Met het geld zijn ze een restaurant begonnen. Dat trekt mensen aan, die zo de waarde en schoonheid van het bos kunnen ervaren.”

Awimbo werkte eerder voor organisaties als het Kenya Forestry Research Institute (KEFRI), het World Agroforestry Centre (ICRAF), The Impact Alliance, Pact Kenya en de ngo Resource Centre (Zanzibar). Ze is nu senior consultant bij Casework Equatorial, die mensen en organisaties aan de kust van Kenia helpt ‘agents of positive change’ te worden.



Het wonder van blauwe luchten

Mensen zijn het gelukkigst als zij zich verbonden voelen met de natuur, weet Chee Yoke Ling. Ook in China groeit het besef dat met de onstuimige groei van economie en welvaart de balans van het menselijk welzijn verstoord is geraakt. Yoke Ling, al twintig jaar internationaal op de barricade voor duurzame ontwikkeling, droomt van schone luchten in Beijing en vitale, zichzelf besturende plattelandsgemeenschappen. "Denk niet dat het een ver verwijderd ideaal is. China heeft decennialang de natuur geplunderd en het milieu verwaarloosd, maar is nog altijd in staat tot revoluties: nergens anders kan het roer in korte tijd zo drastisch omgaan als de wil aanwezig is."

Chee Yoke Ling

Third World Network, China





Het wonder van blauwe luchten
-> China

Natuurlijk, zegt Chee Yoke Ling, er valt veel te klagen voor wie zoals zij woont in een stad als Beijing, met z'n twintig miljoen inwoners. De permanente smogdeken boven de stad, gevoed door kolenstook en uitlaatgassen. Het fietsverkeer, ooit het kenmerkende straatbeeld in de Chinese steden, dat moet wijken voor de massieve stroom auto's van de nieuwe middenklasse. Oude stadswijken die genadeloos ten prooi vallen aan sloophamer en bulldozer, plaatsmakend voor nog meer van dezelfde appartementenblokken en kantoren. Maar de in Maleisië geboren Yoke Ling is niet zo van het klagen. Ze kijkt liever naar wat er nog is, en wat kan komen. "De stad kent nog altijd authentieke wijken en gemeenschappen. In drie minuten loop je van een zesbaansnelweg naar de oude stad, met z'n smalle straatjes en kleine huizen rond een binnenhof. Daar is het stil, daar hoor je de vogels nog." Alles is nog niet verloren, wil ze maar zeggen. En omdat het oude China er nog is, kan het deel uitma-

ken van het nieuwe, veel duurzamere China. "Ik hoop dat de fietsen weer de boventoon gaan voeren in de straten van Beijing. Tezamen met efficiënt en duurzaam openbaar vervoer, bussen en metro's die rijden op groene stroom. En natuurlijk verlang ik naar het grote wonder van eindelijk weer heldere, blauwe luchten, iedere dag opnieuw."

Ik hoop dat de fietsen weer de boventoon gaan voeren in de straten van Beijing.

Yoke Ling's droom houdt niet op bij de stadsgrenzen van Beijing. De menselijke maat verdient veel meer aandacht in China, vindt ze. De rusteloze trek van miljoenen Chinezen, op zoek naar werk en geld, zorgde voor een explosieve groei van de steden

terwijl het platteland leegliep. Achtergebleven zijn de ouderen, die vaak zorgen voor de kleine kinderen waarvan de ouders in de stad werken. Dat moet veranderen, zegt Yoke Ling. Met gericht beleid moet het lukken de plattelandsgemeenschappen nieuw leven in te blazen. Zodat kinderen weer onder de hoede van hun beide ouders opgroeien, en jongeren niet meer weg hoeven omdat er lokaal voldoende werk is.

Contrast

Nergens ter wereld is het contrast tussen stad en platteland zo groot als in China. Het land leverde een enorme prestatie door voldoende voedsel te produceren voor de snel groeiende bevolking. De hongersnooden uit het verleden zijn al bijna vergeten. Maar de groei van de agrarische productie vond vooral plaats rondom de stedelijke centra in de kustregio's. Grote delen van het binnenland verpauperden. De sociale samenhang verkruidde, overigens niet alleen in de boerdorpen maar ook in de milje-

nensteden. Uitdijende steden en fabrieken slokken ondertussen steeds meer landbouwgrond op, waardoor de vraag opnieuw actueel is of China in de toekomst nog wel zijn eigen bevolking kan voeden.

"Herstel van de balans tussen stedelijk en niet-stedelijk", zegt Yoke Ling, "is essentieel voor het toekomstig welzijn van de Chinezen." Daartoe dient het scherpe onderscheid tussen stad en platteland te verdwijnen. Zij moeten complementair zijn, niet elkaars tegenpool. Kleinere steden zijn nodig, en een vitaal platteland. "Nu droomt iedere kleine boer ervan z'n kinderen in de stad te laten studeren. Maar met een goede infrastructuur en voldoende lokale voorzieningen is dat niet meer nodig. Ik hoop het nog mee te maken dat de trek naar de stad wordt gekeerd. Dat mensen terugkeren naar het platteland, weer in contact komen met de natuur en het land.

De verpaupering van het platteland is mede te wijten aan de gebrekkige agrarische kennis van

Herstel van de balans tussen stedelijk en niet-stedelijk is essentieel voor het toekomstig welzijn van de Chinezen.

de gemiddelde Chinese boer. Van gericht landbouwonderwijs of agrarische voorlichting is geen sprake. 250 miljoen Chinese boeren ploeteren op minieme lapjes grond en produceren vooral om de eigen familie te voeden. Grotere producenten zijn ondertussen verslaafd aan de intensieve landbouw, die tot grootschalige vervuiling van bodem en water leidt. De communistische planners zoeken het heil als vanouds in een technologische aanpak, met een belangrijke rol voor genetisch gemodificeerde gewassen.

Yoke Ling heeft zich in eigen land en internationaal altijd verzet tegen ongecontroleerde technologische ingrepen als genetische manipulatie, volgens haar een ernstige bedreiging voor de biologische veiligheid. Ook de Chinese planners zouden een andere koers moeten kiezen, vindt ze. De eerste tekenen van verandering zijn al zichtbaar. "Ik werk met Chinese partners die regelmatig op het platteland bij inheemse gemeenschappen komen, en ik zie het begin van een herwaardering van het lokale leven. Jonge mensen keren terug. Gewapend met de kennis die ze in de stad hebben opgedaan, die ze combineren met traditionele kennis. Zij gaan niet meer het armoedige bestaan van hun ouders leven, maar willen in contact met het

land blijven."

Belangrijke elementen in de vermeeste nieuwe aanpak zijn, aldus Chee Yoke Ling, respect voor de natuur, herwaardering van traditionele kennis, gebruikmaken van lokale materialen, moderne technologie en professioneel projectmanagement. "Veel oplossingen zijn al aanwezig. We weten hoe ecologisch verstandige landbouw op gemeenschapsniveau eruit ziet, wat een verstandig voedingspakket is, hoe we de productiviteit van boeren kunnen verhogen zonder land en water te vervuilen. Het is nu zaak dit tot beleid te maken. De kennis is er. Nu moeten we die nog toepassen."

Yoke Ling ziet parallellen met bewegingen elders in de wereld, van Occupy in westerse steden als Londen en New York tot de herwaardering van de indiaanse kennis en levenswijze in Latijns-Amerika. "Mensen krijgen genoeg van een levensstijl die alleen maar gericht is op meer consumeren. Er broeit veel, er wordt volop nagedacht over *urban reorienting*. En de grote lijn achter al die initiatieven is dat mensen weer zeggenschap moeten krijgen over hun eigen omgeving. Omdat ze daar gelukkiger van worden. Meer tijd doorbrengen in je gemeenschap, deelnemen aan een gezamenlijke onderneming als een stadstuin, je

foto <http://ersatzkaffee.blogspot.com/>

onderdeel voelen van het sociale en culturele leven. Miljoenen mensen zijn het gevoel kwijtgeraakt ergens toe te behoren. Dat moet veranderen." Ze bestrijdt dat achter veel alternatieven een verlangen zit naar vroeger, toen het leven nog simpel en overzichtelijk was. "Het gaat juist om de combinatie, het slimme gebruik van oud én nieuw."

Stop de groei van de metropolen

Het officiële ontwikkelingsmodel staat in China steeds meer ter discussie, zegt Yoke Ling. Het uitgangspunt was lange tijd dat mensen maar beter naar de stad konden verhuizen, omdat daar nu eenmaal de beste voorzieningen zijn. Die gedachte lijkt inmiddels achterhaald. Steeds vaker klinken pleidooien voor decentralisatie, voor ontwikkeling van het platteland en ontvolking van de metropolen. Yoke Ling: "Het stadsverkeer en de vervuiling maken het leven in veel steden steeds miserabeler. Mensen wonen in veel te kleine huizen. In de weekends en vakanties ontvlucht iedereen de stad, wat weer tot enorme vervoersstromen leidt. Dat is niet het soort leven dat we willen. Daarom is er behoefte aan mensen die de politieke moed hebben om, gesteund door het publiek,

te zeggen: dit gaan we anders doen." Op het geïsoleerde platteland groeit ondertussen het sociale protest tegen de verpaupering. Signalen die niet langer te negeren zijn. De Chinese overheid kondigde diverse maatregelen aan die de levensstandaard op het platteland moeten opkrikken. In 2020 zou het gemiddelde inkomen van een kleine boer verdubbeld moeten zijn. Modernisering van de landbouw staat centraal in de plannen; ook landhervorming, renovatie van oude boerendorpen en het aanbieden van sociale diensten op het platteland staan hoog op de agenda. Positief, vindt Yoke Ling. "Het huidige 5-jaren ontwikkelingsplan laat zien dat het besef er is dat een betere balans tussen economische ontwikkeling en sociale en milieuaspecten nodig is."

Veranderingen kunnen snel gaan, in China. Neem de onstuimige opkomst van de biologische landbouw. Tot een paar jaar terug was er geen enkele vraag naar biologisch voedsel. Dat veranderde na

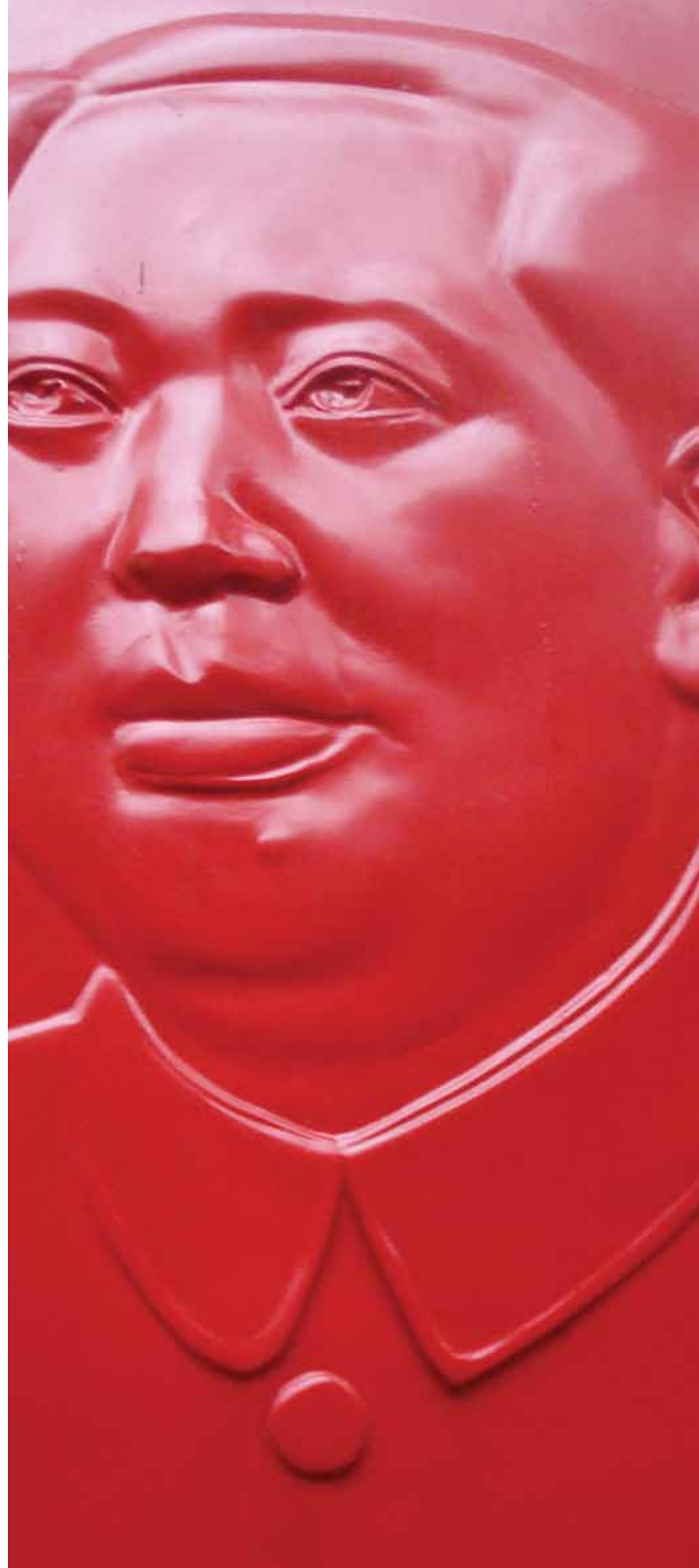


Mensen krijgen genoeg van een levensstijl die alleen maar gericht is op meer consumeren.

diverse, grootschalige voedingschandalen. De nieuwe rijken in de grote steden vroegen als eersten om betrouwbaar voedsel, al snel gevolgd door jongeren die biologisch met trendy en westers associëren. Yoke Ling: "Mensen zijn steeds vaker bereid wat meer te betalen voor duurzaam geproduceerd voedsel. En dat gaat gepaard met een herwaardering van het boerenbedrijf." Inmiddels is China opgeklimmen tot de tweede plaats op de ranglijst van landen met het grootste areaal aan biologische landbouwgrond. Tegelijkertijd wordt in geen enkel ander land nog zo massaal gebruik gemaakt van kunstmest en pesticiden. Eenzelfde soort tegenstelling is te vinden in de energiesector: China is niet alleen 's werelds grootste vervuiler door de massale stook van steenkolen, maar is sinds enkele jaren ook de belangrijkste investeerder in wind- en zonne-energie. Dergelijke contradicties liggen in China voor het oprapen, zegt Yoke Ling. Het glas is halfvol, concludeert de optimist in haar: de snelle veranderingen getuigen van de enorme dynamiek in de Chinese samenleving.

Al sinds haar studententijd houdt Yoke Ling zich bezig met de vraag hoe in harmonie te leven met de natuur. "Als studenten in een ontwikkelingsland, Maleisië in mijn

geval, waren we erg gegrepen door het toenmalige debat over grenzen aan de groei, de Club van Rome. We wilden leren van het Westen, en de fouten vermijden die daar waren gemaakt." Het was een tijd van optimisme, herinnert zij zich. "We geloofden erin dat we – met behulp van de Verenigde Naties, ngo's en campagnes en met inzet van onze eigen kracht – de wereld konden veranderen, duurzamer maken." In de twintig jaar die volgen raakte dat ideaal uit beeld. In plaats van samenwerken ging het steeds meer om competitie, gedreven door winstbejag. Maar op weg naar de Rio+20-conferentie ziet Yoke Ling weer hoopvolle ontwikkelingen. "Ik droom nog altijd van sociale gelijkheid, rechtvaardigheid, harmonie met de natuur en een levensstijl die daarbij aansluit. Dat steeds meer jonge mensen zich nu inzetten voor duurzaamheid en voor een andere manier van leven inspireert me enorm."



Al twintig jaar op de barricade

De Maleisische Chee Yoke Ling (1959) is een internationale zwaargewicht, een van de oudgedienden in het langlopende debat over duurzame ontwikkeling. Ze was nauw betrokken bij voorbereidingen op de Earth Summit in 1992 in Rio de Janeiro en speelde als ngo-vertegenwoordiger uit de derde wereld én als officieel lid van de Maleisische delegatie een belangrijke rol op de conferentie. Nu, twintig jaar later, is ze nog altijd prominent aanwezig in het debat, onder meer als lid van de VN-commissies voor Duurzame Ontwikkeling en de Conventie over Biologische Diversiteit. Ze is een geliefde gast op internationale conferenties, waar ook ter wereld, waar ze net zo gemakkelijk spreekt over de gevaren van genetische manipulatie als over internationale handel of de effecten van klimaatverandering op ontwikkelingslanden.

Chee Yoke Ling studeerde internationaal recht aan de universiteiten van Malaya (Maleisië) en Cambridge (UK). Ze is directeur programma's van het Third World Network, een internationaal netwerk dat opkomt voor de belangen van mensen in ontwikkelingslanden, een eerlijke verdeling nastreeft van de *public goods* als schone lucht en water, en ontwikkeling wil bevorderen die ecologisch duurzaam is en de menselijke behoeften bevredigt.



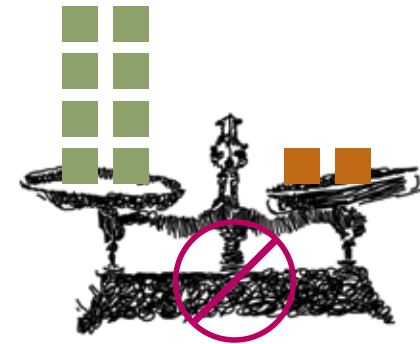
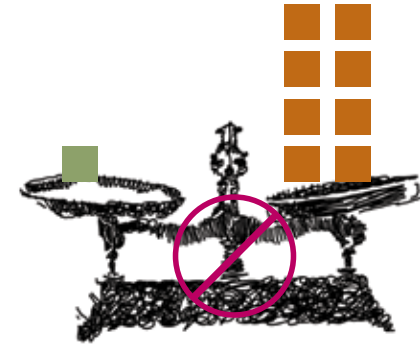
Het goede leven

Europa kan de borst nat maken, als het aan Eduardo Gudynas ligt.

We zullen het verder zonder de delfstoffen en landbouwproducten uit Latijns-Amerika moeten doen. De vooraanstaande sociaal-ecoloog uit Montevideo (Uruguay) wil het continent selectief loskoppelen van de wereldeconomie. Eerst intern maar eens de boel op orde brengen. Het leven wordt wel een stuk soberder dan nu. 'Luxe wordt heel, heel duur.'



Eduardo Gudynas
Centro Latino Americano de Ecología Social, Uruguay

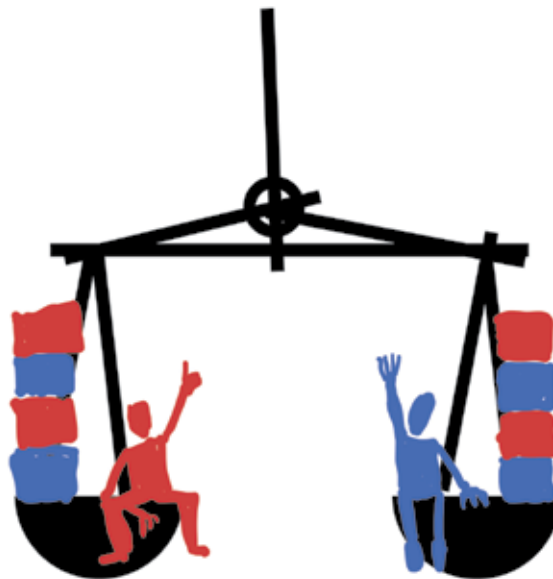


In mijn ideaal is luxe zeker nog mogelijk, maar zal heel, heel, heel veel kosten.

Digitale horloges met hun uiterst milieuschadelijke batterijen worden onbetaalbaar door een pittige belastingheffing op cadmium, kwik en lood. Geen probleem, want we kunnen gewoon weer opwindbare horloges gaan dragen. Net als de digitale horloges zijn veel andere consumptieverlangens van de mondiale middenklasse – een tweede auto, airconditioning in elke ruimte, steeds grotere en plattere tv-schermen – vanuit milieuoogpunt onhaalbaar. Daarom moeten we die verlangens drastisch terugschroeven. Het alternatief voor onze huidige verkwistende levensstijl is een sober, maar goed leven. Dat staat Eduardo Gudynas voor ogen. Voor de zekerheid zoekt hij de betekenis van het woord *austero* nog even op in het woordenboek. Inderdaad: sober, eenvoudig. “In mijn ideaal is luxe zeker nog mogelijk, maar zal heel, heel, heel veel kosten. Dat komt doordat de prijzen de waarheid zullen vertellen, omdat ze zijn gecorrigeerd voor de sociale en milieukosten.” Zo zal een economische en belastinghervorming het delven van grondstoffen veel duurder maken. “De *royalties* die de mijnbouw betaalt gaan fors omhoog. Een ton ijzer wordt veel duurder. En daarmee heel veel pullen.”

Goed leven is de kern van Gudynas' ideaal. In het Spaans: *buen vivir*. Maar in zijn invulling is *buen vivir* het tegenovergestelde van Luilekkerland. *Buen vivir* is een vertaling van de indiaanse Kichwa-term *sumak kawsay*. Het begrip staat diametraal tegenover het westerse mens-natuurbeeld, waarin welzijn en welvaart voor het individu voorop staan. Gudynas: “*Buen vivir* gaat ervan uit dat welzijn alleen kan bestaan in een gemeenschap, die ook de natuur omvat. De mens maakt immers deel uit van de natuur en staat daar niet tegenover. *Buen vivir* overstijgt dus het westerse dualisme van natuur tegenover maatschappij, individu tegenover gemeenschap.”

Gudynas waarschuwt dat we *buen vivir* niet moeten opvatten als een ‘terug naar vroeger’-gedachte, naar de prekoloniale tijd van de grote indianenculturen in Zuid-Amerika. “Ik propageer geen terugkeer naar de gemeenschappen van jagers-verzamelaars in het oerwoud. Het gaat erom dat de kwaliteit van het leven centraal komt te staan,



niet de toename van het bruto nationaal product.” Lachend: “Ook in het concept van *buen vivir* hebben we wel goede computers en andere technologie. Om het simpel te zeggen: in mijn droom stoppen we niet met het bouwen

van bruggen, en verwerpen we niet de westerse natuur- en wiskunde om ze te bouwen. Maar die bruggen zullen wel anders zijn wat betreft hun omvang en het materiaalgebruik. En ze zullen op andere plekken over rivieren en kloven liggen. Namelijk daar waar ze bijdragen aan het bevredigen van lokale en regionale transportbehoeften, en niet waar ze bijdragen aan de behoefte van globale markten.” Technologie blijft dus hard nodig, “maar producten zullen veel langer meegaan dan nu, tientallen jaren, en de reparatiemogelijkheden zijn groot. Dat schept werk, en je hebt veel minder afval.”

Er waait al enige tijd een links briesje, soms verbaal aanloeiend tot orkaankracht, over het Latijns-Amerikaanse continent. Maar dat heeft niet geleid tot een radicale breuk met het oude eco-

nomische denken. Latijns-Amerika is sinds zijn ‘ontdekking’ door de Europeanen onafgebroken een belangrijke grondstoffenleverancier voor de westerse economieën. Alle linkse retoriek ten spijt, is het dat nog steeds. Ging het aanvankelijk vooral om agrarische grondstoffen en vlees, de laatste decennia komen daar olie, gas, kolen en andere delfstoffen bij. Niet alleen Europa en Amerika, ook nieuwkomers als China en andere opkomende economieën zijn gretige afnemers. Nieuw is de grote rol van de staat bij de winning van grondstoffen en de verdeling van de opbrengsten onder bredere lagen van de bevolking. Maar het idee – Latijns-Amerika als goedkope grondstoffenleverancier – blijft hetzelfde en aan de negatieve milieugevolgen verandert niks, net zomin als aan de afhankelijkheid van de buitenlandse vraag.

Gudynas geeft een paar voorbeelden om zijn harde oordeel te onderbouwen. “Bolivia exporteert in toenemende mate voedingsgewassen, terwijl een groot gedeelte van de bevolking in armoede leeft en honger leidt. In Colombia domineert de bloemensector de landbouw. De bloemen gaan vooral naar de Verenigde Staten. Het land zelf moet steeds meer zijn voedsel importeren. Daar moeten we

Het gaat erom dat de kwaliteit van het leven centraal komt te staan, niet de toename van het bruto nationaal product.

heid grondstoffen die we exporteren zal hooguit nog 10 procent bedragen van de huidige. Alleen wat we over hebben is voor de export.” Bijkomend

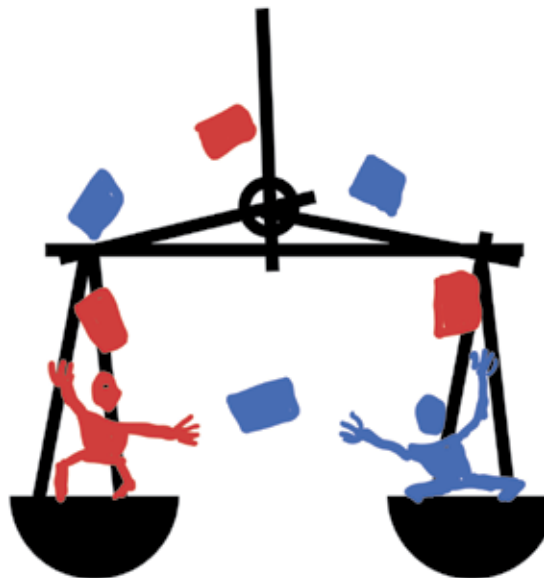
effect is dat de sociale en ecologische problemen vanzelf afnemen als het continent de hulpbronnen voornamelijk voor zichzelf gaat gebruiken: de hoeveelheid grondstoffen die Latijns-Amerika nodig heeft is veel minder dan wat nu wordt geëxporteerd. Bovendien zal aan elk groot project, elke winning van delfstoffen, een studie over de sociale en milieugevolgen voorafgaan. Dat zal de exploratie en exploitatie flink afremmen, verwacht Gudynas.

In plaats van een op export gerichte economie moet er volgens Gudynas meer regionale integratie in Latijns-Amerika komen. “De handel tussen de landen in Zuid-Amerika zal toenemen. In plaats van een tafel en stoel in China te kopen, kunnen we dat toch veel beter regionaal doen!”

Niet langer is globalisering het perspectief maar zelfredzaamheid. Landen en continenten zullen vooral hun eigen boontjes moeten doppen. Dat gaat ver, als het aan Gudynas ligt, “maar het betekent geen isolement. We kunnen de wereld ons surplus van voedsel en andere goederen sturen, mits de productie voldoet aan sociale- en milieunormen. En voor de levering van diensten zie ik helemaal geen belemmering.” Geruststellend: “En we blijven natuurlijk boeken en muziek uitwisselen met andere continenten.”

Landbouw is de basis

In Gudynas' droom is landbouw de basis van de economie, zodat voedselsoevereiniteit op het hele continent een feit is. “Daardoor is er tegen die tijd ook geen ondervoeding meer. En aangezien landbouw goed is voor de werkgelegenheid, zal iedereen werk hebben en de armoede zijn gedaald tot 0 procent.” Op ongeveer de helft van het hele landbouwareaal zal biologisch worden geboerd. Waar de productie plaatsvindt is afhankelijk van de ecologische capaciteit van elke regio. Uitgangspunt is dat



radicaal mee stoppen.” De laatste tijd heeft met name de dagmijnbouw een enorme vlucht genomen, gedreven door de wereldwijde schaarste aan metalen en mineralen. De milieuschade is groot, zegt Gudynas. “Zelfs Uruguay, toch een landbouwland bij uitstek, ontkomt niet aan grootschalige mijnbouw.”

De fout die al die linkse Zuid-Amerikaanse regeringen maken, volgens Gudynas, is dat ze ontwikkeling gelijk stellen aan economische groei. Vandaar dat ze doorgaan met het exporteren van grote hoeveelheden grondstoffen. Gudynas vindt het “naïef om te denken dat de armoede vermindert door meer export van grondstoffen. We hebben een ontwikkelingsstrategie nodig die autonoom is en van binnenuit komt.”

Onderlinge handel

Die strategie is buen vivir, een concept dat is opgenomen in de nieuwe grondwetten van Ecuador en Bolivia, en dat in brede kringen in Zuid-Amerika wordt bediscussieerd. Letterlijk betekent het ‘goed leven’, maar “eigenlijk is het een term die niet zo goed te vertalen is.” We moeten buen vivir ook bevestigen niet zien als een uitontwikkeld idee.

Gudynas benadrukt dat buen vivir niets te maken heeft met het, volgens hem, westerse debat over nulgroei of negatieve groei. “Nulgroei of ontgroei zou een gevolg kunnen zijn van deze benadering, maar is geen voorwaarde of aanname. De overconsumptie van sommige groepen, bijvoorbeeld de zeer rijken, moet afnemen. In die zin krijg je minder groei. Maar andere sectoren hebben juist groei nodig, zoals het onderwijs en de constructie van sanitaire voorzieningen. Groei of geen groei zal uiteindelijk het resultaat zijn van deze aanpak.”

Buen vivir zal ook grote gevolgen hebben voor andere economieën, voorziet Gudynas. Er komt namelijk een einde aan de ongebreidelde export van grondstoffen naar Europa en Noord-Amerika, of China en India. “Die krijgen niet langer onze kolen en gas, dus bereidt u maar goed voor op winters zonder onze brandstoffen”, lacht hij. “We zullen ons continent ontkoppelen van de globale economie om onze eigen economische strategie te kunnen bepalen. De hoeveel-

Alleen wat we over hebben is voor de export.

elke regio zo veel mogelijk zelfvoorzienend is. Dat is niet helemaal mogelijk, erkent Gudynas. “Je kunt Uruguay beter biologisch vlees laten produceren dan aardappelen, want die groeien hier alleen door veel bestrijdingsmiddelen toe te passen. Je produceert daar waar dat het beste kan. Dat is dus een andere opvatting van voedselsoevereiniteit: niet de landen in Latijns-Amerika zijn daarvoor maatgevend, maar de ecologische capaciteit van de regio’s.”

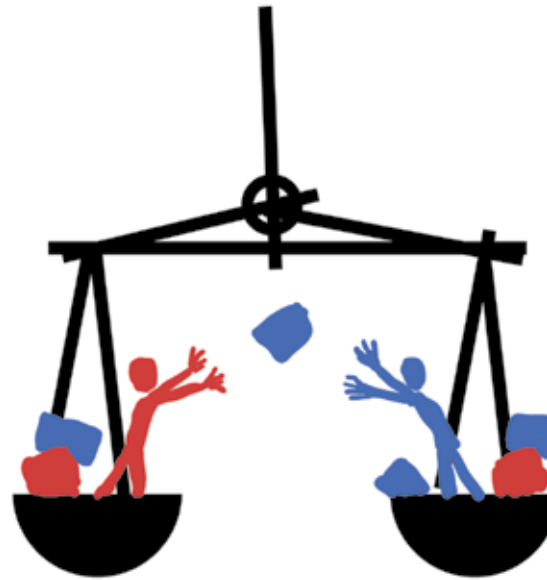
Dat brengt hem meteen op het bestuur, waar ook veranderingen nodig zijn. De landen van Latijns-Amerika behouden hun soevereiniteit. Maar, als de regio’s dat wensen, komen er vormen van regionaal bestuur “die niet zijn gebaseerd op de grenzen van de staat maar op de behoeften van de regio’s. De regio waarin het Titicacameer ligt bijvoorbeeld, wordt nu bestuurd door Peru en Bolivia. Maar dat kan veel beter door een regionaal bestuur, dat het meer als uitgangspunt neemt.”

Grote miljoenensteden als São Paulo en Buenos Aires hebben volgens Gudynas de menselijke maat overschreden. “Zij verliezen inwoners ten koste van middelgrote steden die beter over het continent zijn verspreid. Nu liggen bijna

alle grote steden in Latijns-Amerika aan de kust. Een herschikking leidt tot een betere verdeling tussen stad en platteland.” Aan de afname van het inwoneraantal van deze steden komt geen dwang te pas, haast hij zich te zeggen.

Integendeel, het hele continent moet veel democratischer worden. “We gaan weg van de presidentiële democratieën, met veel uitvoerende macht voor de president. In de plaats daarvan komt een echte balans tussen de machten. En veel meer participatie van de bevolking, zeker wat betreft grotere projecten. Ook verschuift de machtsbalans meer richting provincies en regio’s.”

Er is niet veel tijd te verliezen, meent Gudynas, want anders is de schade die de huidige levensstijl aanricht aan mens en natuur niet meer te herstellen. “Ik hoop dat de olie snel opraakt, of snel over zijn hoogtepunt heen is. Dan kunnen we de schade die onze leefstijl aanricht nog repareren. Als het een langdurig proces wordt, ben ik pessimistischer.”



Specialist in duurzame ontwikkelingsstrategie

Eduardo Gudynas is in 1960 geboren in de Uruguayaanse hoofdstad Montevideo. Hij is afgestudeerd sociaal-ecoloog en schreef zijn proefschrift over de milieubeweging in Latijns-Amerika. Tegenwoordig is hij directeur van het Centro Latino Americano de Ecología Social (CLAES) in Montevideo. Hij is gespecialiseerd in duurzame ontwikkelingsstrategieën voor Latijns-Amerika, met de nadruk op natuurbescherming, de situatie van de landbouw, regionale integratie en globalisering. Gudynas is betrokken geweest bij de publicatie van diverse edities van de *Global Environmental Outlook* van het VN-Milieuprogramma UNEP. Sinds 2010 is hij lid van het klimaatpanel IPCC van de Verenigde Naties. Gudynas schreef een tiental boeken, die vooral zijn verspreid in Spaanstalige landen. Ook heeft hij talloze wetenschappelijke publicaties op zijn naam staan. Met grote regelmaat verwoordt Gudynas zijn opinies ook in de Latijns-Amerikaanse media.



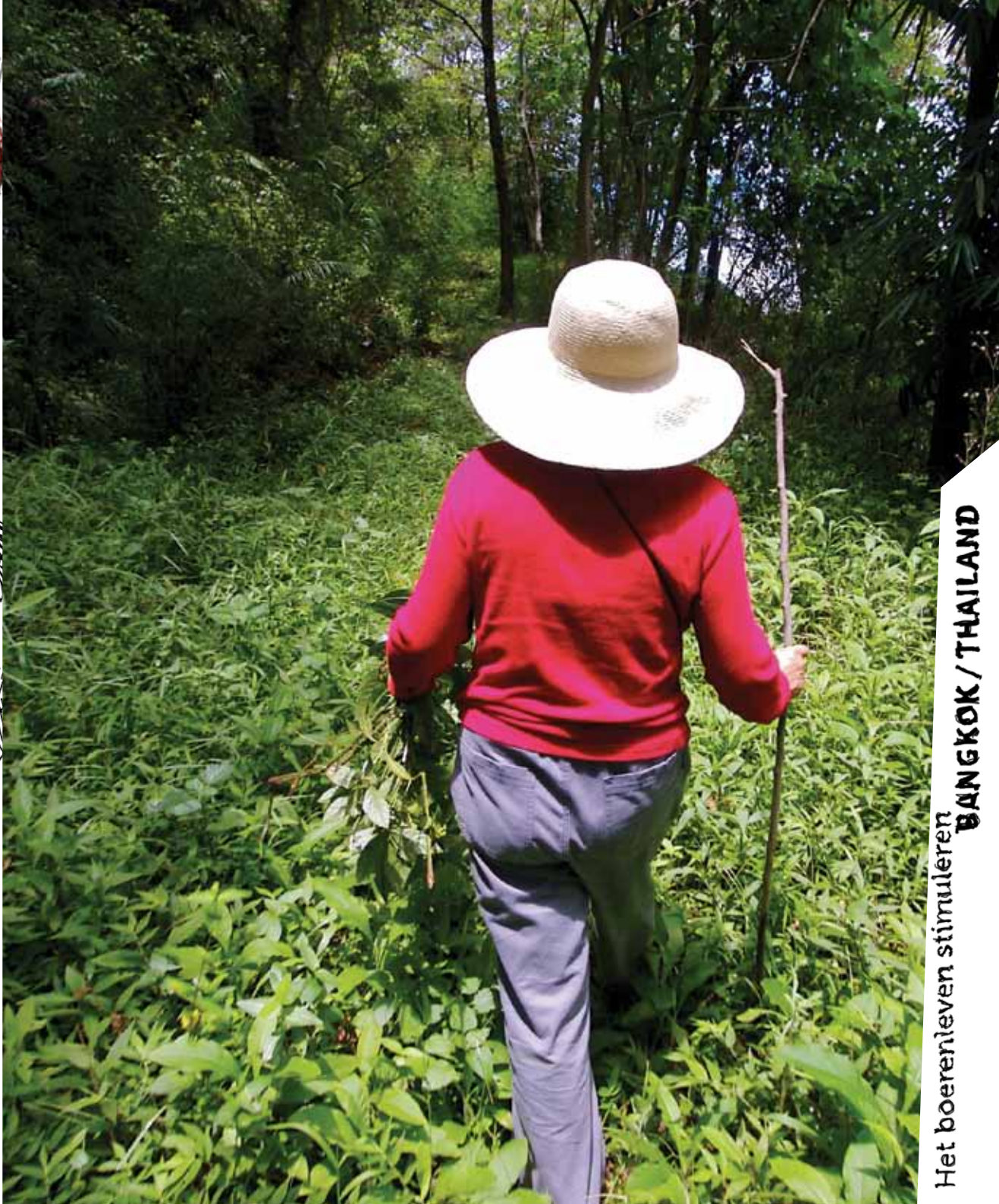


“Eigen tomaten smaken echt zoeter”

Zenaida Delica Willison
UNDP, Thailand



Een gezond platteland leidt tot gezonde steden. Om de schijnbaar onstuitbare trek naar megasteden te stoppen, zijn investeringen in onderwijs, gezondheidszorg en transport op het platteland onontbeerlijk, zegt Zenaida Delica Willison. “Op het platteland kunnen we lang en gelukkig leven.” Na haar pensionering gaat ze met haar man het plattelandsleven ‘voorleven’ op een demonstratieboerderij en leefstijlcentrum, vlakbij megastad Manilla.





“Mijn vader was 103 jaar oud, toen hij vorig jaar overleed. Hij leefde op het platteland, at zijn eigen gezonde groente en fruit, dronk het alkaline water uit een stromende beek. Ik weet het, het is een ideale situatie die lang niet overal bestaat, maar ik zeg het omdat het platteland, mits er voldoende voorzieningen zijn, een plek is waar we lang en gelukkig kunnen leven.”

Doen wat je zegt. Zenaida (Zen) Delica Willison is zo iemand. Dit jaar gaat ze met pensioen bij UNDP, de ontwikkelingsorganisatie van de VN. Daarna hoopt de Filipijnse samen met haar man, werkzaam bij dezelfde organisatie, op 100 kilometer van miljoenenstad Manilla een demonstratieboerderij voor biologische

De manier waarop je leeft, is een voorbeeld voor anderen.

landbouw te beginnen. De grond (5 hectare) is al hun bezit. “Ik heb het geluk dat mijn man en ik er hetzelfde over denken.” Er staat al een leefstijlcentrum voor de promotie van een gezonde levensstijl, waaronder het vegetarisme, het Talumpok Lifestyle Center. De begane grond is

geschikt voor lezingen, workshops en het gezamenlijk nuttigen van maaltijden. Op de eerste verdieping zijn de slaapkamers. Op het terrein staat ook een kerk. “In 1986 onderging mijn leven een radicale verandering toen ik Zevende-dags Adventist werd. Ik beschouw dat als het beste dat me ooit is overkomen.”

Er moet een wervende kracht uitgaan van het project. Delica Willison en haar man willen stellingen laten zien dat het leven buiten de stad zijn charmes heeft en een wenkend perspectief is. “De manier waarop je leeft, is een voorbeeld voor anderen. Er is nooit een garantie dat wat je doet effect heeft, maar in je leven moet je doen wat binnen je vermogen ligt.”

De naam van het nieuwe project is NEWSTART. De N staat voor voeding (*nutrition*). Delica Willison: “Je moet het goede voedsel in de juiste hoeveelheden op het juiste tijdstip eten. We gaan mensen leren hoe ze goed koken, met de goede bestanddelen.” De E staat voor lichamelijke oefening (*exercise*). “We moeten veel bewegen, wandelen, fietsen, actief zijn. Zelfs op het platteland zijn mensen niet meer gewend ver te lopen, naar werk of school: ze gebruiken bromfietsen en motoren.” De W van water benadrukt dat het belangrijk is “veel puur alkalisch water te drinken dat verzuring van het lichaam tegengaat. Minstens

“Eigen tomaten smaken echt zoeter”
-> Thailand

acht glazen per dag.” De S, van zonlicht (*sunshine*): een bron van vitamine D. De T van geloof (*trust*) in God behoeft volgens Willison geen toelichting. En ook de R van rust spreekt voor zich: we hebben minstens acht uur slaap per dag nodig, vindt Delica Willison, en een hele dag rust in de week. De laatste T staat voor matigheid (*temperance*). “Gebruik niets dat slecht is voor je lichaam, zoals alcohol, tabak of drugs, en overdrijf ook niet de goede dingen.”

De boerderij is nog niet helemaal in bedrijf. “We zijn wel bezig bomen te planten. Fruitbomen als mango’s, kokos, bananen, avocado, papaya en tamarinde. Maar ook mahonie en nara. Ook zijn er moestuinen”. Er komen al veel mensen kijken, met name stedelingen uit Manilla en Batangas. “Ze komen er graag, om even weg te zijn van de vervuilde stad, om zich te laven aan het plattelandleven.” Als het stel zich hier heeft gevestigd, kunnen de mensen meedoen aan seminars, lezingen bijwonen, of genieten van de bonsai-tuin van haar broer of zijn vijver met koikarpers. Je kunt er je tent neerzetten. Gasten hoeven niet te betalen, maar de meeste doneren geld voor de schoonmaak. Na hun verblijf gaan ze terug naar het gemak van de stad. Want er zijn maar weinig mensen die hun handen vies willen maken. Boeren is ook niet gemakkelijk, weet ik uit eigen

ervaring. Mensen krijgen van jonges af aan te horen dat ze goed hun best moeten doen op school, goed moeten studeren, zodat ze daarna een luxueus leven kunnen leiden in Amerika of Europa, waar ze verpleegster of zo worden. Dat is de mentaliteit waarin hele generaties opgroeien: er is hoop in het Westen. Waarom zouden ze dan leren groenten en fruit te telen?”

Om mensen zo ver te krijgen dat ze het leven op het land weer zien als iets waardevols is een geïntegreerde aanpak nodig, zegt Delica Willison. “Al op school moeten jongeren leren hoe je tomaten plant. In de schooltuinen. Niet vanwege het diploma,

Kinderen moeten ervaren hoe het is de vruchten van je eigen arbeid te proeven.

maar om dat werk te gaan waarderen. Kinderen moeten ervaren hoe het is de vruchten van je eigen arbeid te proeven. Of het nou inbeelding is of echt: die smaken echt zoeter!”

De demonstratieboerderij en het leefstijlcentrum sluiten naadloos aan bij haar grote wens: de revitalisering van de landbouw en de herwaardering voor het platteland. “Mijn perspectief is altijd de lokale gemeenschap geweest.”

Onze dromen dromen

Als jonge studente raakte Delica Willison begin jaren zeventig betrokken bij de oppositie tegen de toenmalige Filipijnse president en dictator Ferdinand Marcos en zijn vrouw Imelda. Ze werd opgepakt en belandde met haar dochtertje van twee jaar in de gevangenis. Ze zat lang vast. “Maar we moeten onze dromen dromen en bereid zijn er de prijs voor te betalen om de waarheid te laten worden.” Na 801 dagen in de gevangenis werd ze vrijgelaten, mede dankzij internationale druk van Amnesty International.

Delica Willison studeerde verpleeg-

kunde, sociologie, bedrijfskunde en gezondheidszorg in de Filipijnen en ontwikkelingspraktijk in Engeland. Ze geldt als een specialist op het gebied van rampen en het verminderen van risico's daarop, en heeft een indrukwekkende staat van dienst. “Iets wordt pas een ramp als mensen er niet tegenop zijn gewassen. Bijvoorbeeld omdat ze totaal onvoorbereid zijn. Dat geldt voor natuurrampen als tyfoons, maar ook voor rampen die door mensen worden veroorzaakt. Het is mijn werk om regeringen,



organisaties en mensen hierop te wijzen.” Sinds 2005 doet ze dat vanuit Bangkok, waar ze voor UNDP werkt als adviseur op het gebied van risicovermindering bij rampen. Ze vindt het ‘best lastig’ om haar ideaal onder woorden te brengen, “want er zijn zoveel problemen die er om schreeuwen allemaal tegelijk aangepakt te worden. Zoals corruptie, werkloosheid, de lage productiviteit. Maar als ik ergens zou moeten beginnen, is dat op het platteland. Ik wil het boeren opnieuw stimuleren.”

Die wens komt onmiskenbaar voort uit haar afkeer van megasteden in Azië. “Bijna alle steden zijn hier vreselijk verstopt. En er heerst een totaal gebrek aan discipline. Niet alleen het verkeer is een stinkende puinloop, je kunt ook niet over de stoep lopen, dus bewegen, door de manier waarop winkels, restaurants en werkplaatsen hun waren er aanprijzen of uitventen. We zijn zo ongezond door onze levensstijl, die wordt bevorderd door het stads-

“Eigen tomaten smaken echt zoeter”
-> Thailand

leven. Als je het platteland ontwikkelt, kun je mensen aanmoedigen daar te gaan wonen.”

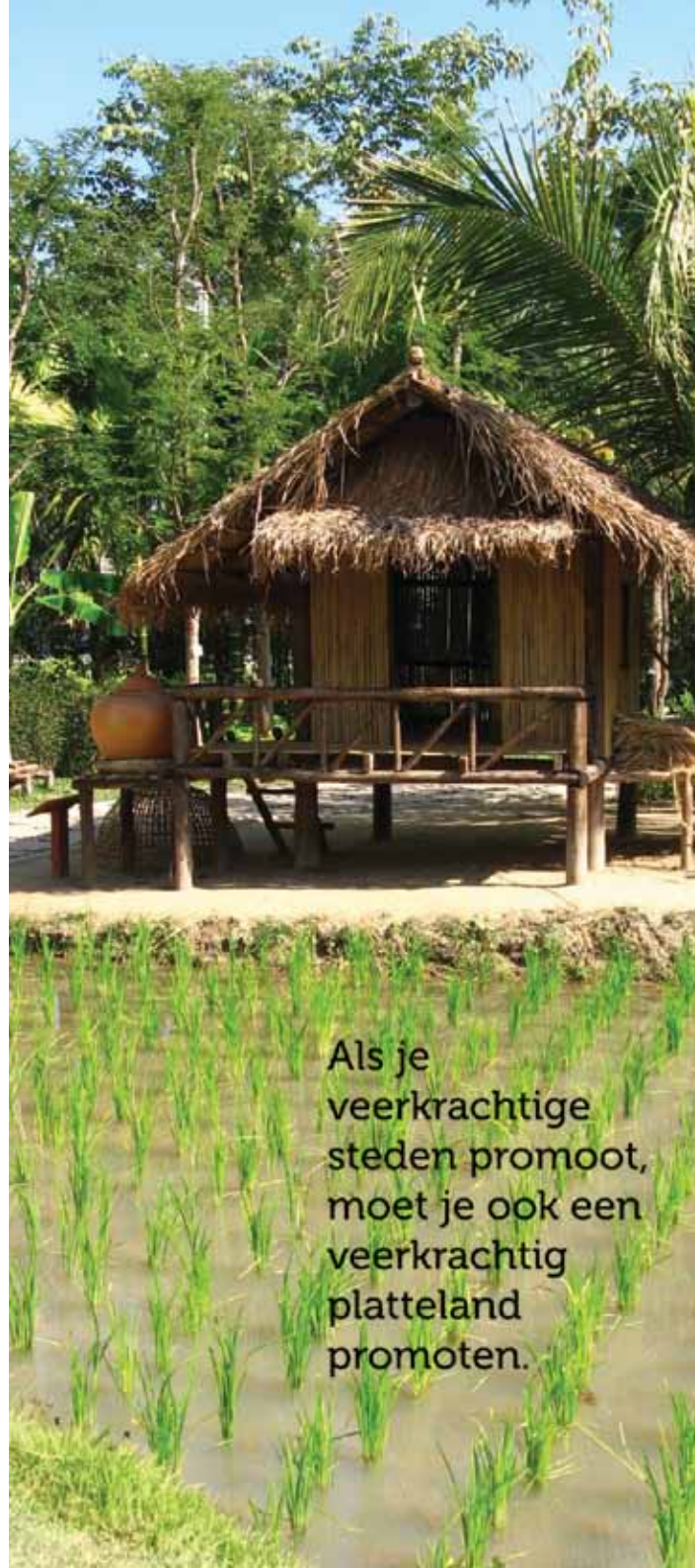
Magneet

De economische mogelijkheden van steden werken als een magneet op plattelandbewoners, voor wie de economische mogelijkheden daadwerkelijk “heel klein” zijn en de kans op verbetering praktisch nihil. “Het is inderdaad moeilijk om boer te zijn. Boeren trekken naar de stad en komen meestal terecht in de uitdijende informele sector. Daar krijgen ze problemen met huisvesting, gezondheid, veiligheid. Als er dan iets onverwachts gebeurt in hun leven, als ze een tegenslag krijgen, kan dat al gauw uitgroeien tot een persoonlijke ramp. Want ze hebben niks en niemand om op terug te vallen. Op het platteland kunnen ze ten minste nog hun eigen voedsel verbouwen.”

Gemakkelijk zal het niet zijn om boeren te overtuigen op het platteland, waar veel gewapende conflicten zijn. “Militarisering heeft een negatief effect op lokale boeren, die zijn onderworpen aan allerlei beperkingen. Daar komen de toenemende kosten voor agrarische inputs bij, zoals kunstmest en landbouwmachines, en de moeilijkheden om krediet tegen lage rente te krijgen. Dus een oproep om terug te gaan naar het platteland, moet samengaan met prikkels. Zoals het

stimuleren van biologische landbouw, een goede gezondheidszorg op poten zetten, de afzet van landbouwproducten organiseren. Dat moet je allemaal tegelijk doen.” De stad trekt niet voor niks: er zijn meer economische mogelijkheden, kinderen hebben betere vooruitzichten op goed onderwijs. “Dat is waar. Vandaar dat je er niet bent met alleen te zeggen dat mensen terug naar het platteland ‘moeten’. Het onderwijs op het platteland moet naar een veel hoger niveau, onder meer door leraren goede salarissen te betalen. Dan trek je betere onderwijzers aan dan nu. Nu gaan de beste naar de stad, omdat ze daar meer kunnen verdienen, en de slechte blijven achter. Minstens zo belangrijk is een goed gezondheidssysteem. Op het platteland zijn nu geen doktoren, zelfs geen vroedvrouwen.” Die gezondheidszorg hoeft helemaal niet duur te zijn. “In de steden draait gezondheidszorg om ziekenhuizen en dure medicijnen. Maar op het platteland is zo veel kennis over traditionele geneeskunde, over geneeskrachtige kruiden.” Voor elke regio zijn specifieke instrumenten en maatregelen nodig. Een vissersgemeenschap is anders dan een boerendorp in de bergen. “Als je weet dat een bepaalde gemeenschap geen rijst of graan kan produceren, maar wel goed is

in het maken van bijzonder handwerk, moet je dat ondersteunen. Elke gemeenschap produceert datgene wat het beste bij die gemeenschap past. Zorg er voor dat gemeenschappen hun producten aan elkaar kunnen verkopen, zodat ze optimaal van elkaar kunnen profiteren. Daarvoor is een vervoer- en transportsysteem nodig. Ik zeg niet dat dit dé oplossing is, maar het is een hoopvolle richting.” Wat Delica Willison betreft blijven steden centra van het culturele en intellectuele leven. “Er zullen ook altijd mensen naar steden trekken. Die ontwikkeling wil ik niet stoppen. Wel wil ik een gebalanceerde benadering van stad en platteland. Als je veerkrachtige steden promoot, moet je ook een veerkrachtig platteland promoten. Het zelfde geldt voor veiligheid, gezondheidszorg, educatie, toerisme: verdeel de middelen eerlijk over het land. Ik pleit er niet voor om ontwikkelde gebieden minder te ontwikkelen. Maar laten we stoppen met het eenzijdig pompen van geld en ontwikkeling in al ontwikkelde gebieden. Ik wil een scheve ontwikkeling corrigeren.”



**Als je
veerkrachtige
steden promoot,
moet je ook een
veerkrachtig
platteland
promoten.**

Verpleegkundige wordt rampendeskundige

Zenaida Delica Willison (1950) kreeg het zorgen voor anderen met de paplepel ingegeven. Haar vader was in hun dorp een traditionele en ongeschoolde kruidendokter en genas mensen gratis met simpele middelen als boomschors, bladeren, water en hitte. Ook de jonge Zenaida wilde dokter worden, maar dat vonden haar ouders geen goed idee. In plaats daarvan besloot ze verpleegkundige te worden. Na twee jaar stapte ze over op bedrijfskunde, aan het lyceum van Batangas. Daar raakte ze, zoals zo velen van haar generatie, betrokken bij protesten tegen de dictatuur van president Ferdinand Marcos en zijn vrouw Imelda. Ze verhuisde naar Manilla. Na vier jaar oppositionele acties werd ze in 1974 gearresteerd en zat 2,5 jaar gevangen, samen met haar dochttertje. Delica Willison studeerde in de Filipijnen en Engeland. Ze werkt al haar hele arbeidzame leven op het terrein van risicovermindering van rampen. Daarnaast is ze consultant voor talloze organisaties, eveneens op dit terrein. Haar inmiddels volwassen dochter is in dezelfde sector werkzaam.





2012 Both ENDS & Cordaid

Tekst	Hans van de Veen @ Han van de Wiel (<i>ImpactReporters</i>)
Ontwerp @ illustraties	Joris van den Ende (<i>Baracudah</i>)
Druk	Booxs.nl
Productie	Nathalie van Haren @ Tim Senden (<i>Both ENDS</i>); Eric Fivet, Dicky de Morree @ Roos Nijpels (<i>Cordaid</i>)

Correspondentie met betrekking tot deze publicatie kan gestuurd worden naar:

Stichting Both ENDS
Nieuwe Keizersgracht 45
1018 VC Amsterdam
Nederland
+31 20 530 6600
info@bothends.org
www.bothends.nl

Cordaid
Postbus 16440
2500 BK Den Haag
Nederland
+31 70 313 6300
info@cordaid.nl
www.cordaid.nl

Both ENDS en Cordaid willen CIDSE graag bedanken voor de financiële deelname aan de vertaalkosten van deze publicatie.

Onze speciale dank gaat uit naar Emad Adly, Farida Akhter, Janet Awimbo, Zenaida Delica Willison, Eduardo Gudynas, Chee Yoke Ling en Moema Miranda. Hun openheid en creatieve geest hebben deze uitgave mogelijk gemaakt.

Coverfoto
StudioInvisible
www.studioinvisible.org @ the Beirut Wonder Forest proposal

Flickr.com

Het beeldmateriaal in dit boek komt van Flickr.com, een online foto-community waar fotografieliefhebbers uit de hele wereld foto's met elkaar delen. Veel mensen maken hun foto's openbaar onder een Creative Commons licentie, zodat anderen die foto's kunnen bekijken, bewerken en gebruiken, bijvoorbeeld in een boek als dit. Bij alle foto's in dit boek staat welke Flickr-fotograaf de auteur is.



Op deze publicatie is een Creative Commons licentie van toepassing. Deze publicatie mag worden bewerkt, doorgestuurd, geupload, gedownload, gekopieerd en anderszins verspreid, zolang de namen van Both ENDS en Cordaid vermeld worden en zolang het niet voor commerciële doeleinden is.

Op 30 mei 2012 zal Zijne Koninklijke Hoogheid de Prins van Oranje het eerste exemplaar van de bundel "Denkend aan Duurzaamheid" in ontvangst nemen tijdens het evenement Rio aan de Maas.



Een bundel verhalen van
zeven visionairs uit het
Zuiden. Both ENDS en
Cordaid verzamelden de
beelden van groene en
eerlijke economieën.
Ter inspiratie!

